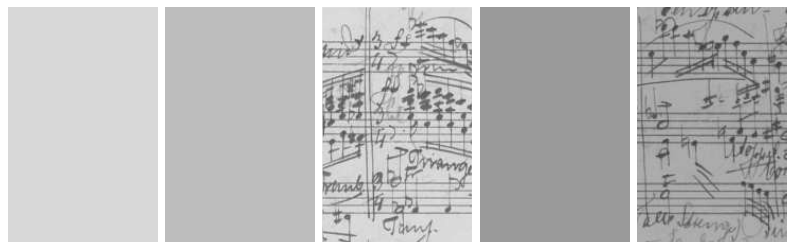
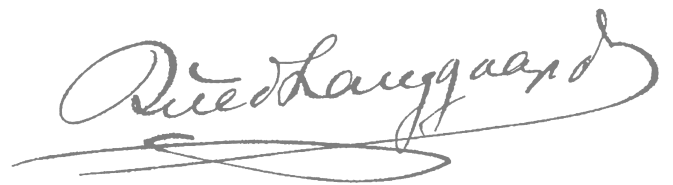

Rued Langgaard
SYMFONI NR. 13 “UNDERTRO”
SYMPHONY NO. 13 “BELIEF IN WONDERS”

(1946-47)
BVN 319

Kritisk udgave ved
Critical edition by
Ole Ugilt Jensen

PARTITUR / SCORE

Rued Langgaard: Symfoni nr. 13 "Undertro" (BVN 319)
Kritisk udgave ved Ole Ugilt Jensen
© 2005 Edition SAMFUNDET, Copenhagen
Copyright overført 2014 til Edition Wilhelm Hansen AS, København
Nærværende udgave publiceret 2022

BVN-numre refererer til Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkfortegnelse. (Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works: With an English Introduction)*. Odense Universitetsforlag, 1991.

Hovedredaktør for Rued Langgaard Udgaven: Bendt Viinholt Nielsen.
Engelsk oversættelse: James Manley og Rune Kühl.
Layout: Hans Mathiasen.

Rued Langgaard Udgaven blev etableret i 2000 med støtte fra Carlsbergfondet.
Udarbejdelsen af nærværende udgave blev støttet af Statens Humanistiske Forskningsråd, Langgaard-Fonden, Ingeniør Ernst B. Sunds Fond, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond samt Kunstrådets Musikudvalg.
Partituret blev oprindeligt udgivet af Edition Samfundet.
Den her foreliggende udgave er støttet af Augustinus Fonden.

Rued Langgaard Udgaven
c/o Edition Wilhelm Hansen AS
Bornholmsgade 1A
1266 København K
Danmark
www.wisemusicclassical.com/publishers/edition-wilhelm-hansen
<http://langgaard.dk>

ISBN 978-87-598-3473-2
WH32431

Orkestermateriale til leje

Spilletid: ca. 25 minutter

Rued Langgaard: Symphony No. 13 "Belief in Wonders" (BVN 319)
Critical edition by Ole Ugilt Jensen
© 2005 Edition SAMFUNDET, Copenhagen
Copyright assigned 2014 to Edition Wilhelm Hansen AS, Copenhagen
The present edition published 2022

BVN numbers refer to Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkfortegnelse. (Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works: With an English Introduction)*. Odense Universitetsforlag, 1991.

General editor of the Rued Langgaard Edition: Bendt Viinholt Nielsen.
English translation: James Manley and Rune Kühl.
Layout: Hans Mathiasen.

The Rued Langgaard Edition was established in 2000 with the support of the Carlsberg Foundation.
The preparation of this edition was supported by the Danish Research Council for the Humanities, the Langgaard Foundation, Ingeniør Ernst B. Sunds Fond, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond, and the Music Committee of the Danish Arts Council.
The score was originally published by Edition Samfundet.
The present publication was supported by the Augustinus Foundation.

The Rued Langgaard Edition
c/o Edition Wilhelm Hansen AS
Bornholmsgade 1A
DK-1266 Copenhagen K
Denmark
www.wisemusicclassical.com/publishers/edition-wilhelm-hansen
<http://langgaard.dk>

ISBN 978-87-598-3473-2
WH32431

Orchestral parts for hire

Duration: c. 25 minutes

INDHOLD

OM UDGAVEN	3
OM SYMFONI NR. 13	4
STRUMENTI DELL' ORCHESTRA	8
NOTE TIL DIRIGENTEN	8
SYMFONI NR. 13 "UNDERTRO" (EN SATS)	9
KILDER OG KRITISK BERETNING	140

CONTENTS

ABOUT THIS EDITION	3
ABOUT SYMPHONY NO. 13	4
STRUMENTI DELL' ORCHESTRA	8
NOTE TO THE CONDUCTOR	8
SYMPHONY NO. 13 "BELIEF IN WONDERS" (ONE MOVEMENT)	9
SOURCES AND CRITICAL COMMENTARY	140

OM UDGAVEN

Denne kritiske førsteudgave af symfoni nr. 13 er baseret på komponistens egenhændige partiturrenskrift, som foreligger i Det Kongelige Bibliotek i København (Rued Langgaards Samling, RLS 29,1). Nogle tilføjelser og notater, der er føjet ind i manuskriptet med fremmed hånd, utvivlsomt i forbindelse med uropførelsen i 1970, er ladet ude af betragtning. Det foreliggende skitsemateriale er for størstedelens vedkommende af præliminær og ufuldstændig karakter. På enkelte punkter, hvor der er uklarhed i hovedkilden, har disse kilder dog været tjenlige til verifikation og støtte og har desuden bidraget til udgaven med nogle få supplerende detaljer.

Udgaven her er, hvad nodedelen angår, identisk med den tidligere print-on-demand-udgave udgivet af Edition Samfundet. Den kritiske beretning er nu medtaget i udgivelsen.

Udgiverens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser og buer med brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgiveren. Faste fortegn for klarinet 1-3 er tilføjet af udgiveren. Passager, der gentages, er redaktionelt kompletteret og i stort omfang søgt notationsmæssigt egaliseret.

Der henvises i øvrigt til *Kilder og kritisk beretning* s. 140.

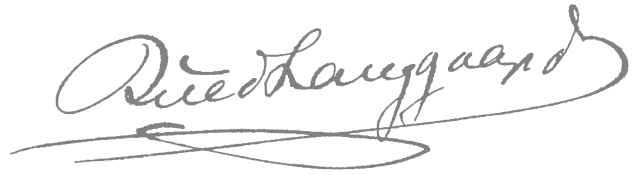
ABOUT THIS EDITION

This critical first edition of Symphony no. 13 is based on the composer's autograph fair copy in the Royal Danish Library in Copenhagen (Rued Langgaard's Collection, RLS 29,1). Some additions and notes in the score by an unknown hand, undoubtedly stemming from the first performance in 1970, have been disregarded. Most of the available sketch material is of a preliminary and incomplete character. However, at some points where there are obscurities in the main source, these sources have been useful as verification and support, and have also contributed a few supplementary details to the edition.

As regards the music, the present edition is identical with the previous print-on-demand-edition published by Edition Samfundet. The critical commentary is now included in the publication.

The editor's additions and emendations are marked typographically in the score by square brackets and broken-line slurs and ties. Guiding accidentals in round brackets have also been inserted by the editor. Key signatures for clarinets 1-3 have been supplied by the editor. Repeated passages have been completed and as far as possible made notationally consistent.

Further information is given in *Sources and critical commentary* p. 140

OM SYMFONI NR. 13

Symfonien blev påbegyndt i Ribe i september 1946, altså umiddelbart efter afslutningen af symfoni nr. 12.¹ En stor del af værket er dog baseret på ældre materiale og skitser fra de umiddelbart foregående år, som dels var tiltænkt andre værker, dels måske en kommende symfoni. De kompositionsåre, der nævnes, er 1925, 1926-28, 1943, 1945 og 1946. Man kan med nogen ret kalde den rapsodisk konciperede, ensatsede symfoni for et 'opsamlingsværk'.

Symfonien tager afsæt i åbningsmotivet fra Langgaards symfoni nr. 7 (1925). Motivet folder sig i denne nye sammenhæng ud som et regulært tema. Det opadspringende motiv er i øvrigt ikke Langgaards eget, men et lån fra forspillet til den uopførte opera *Lisette*, komponeret 1921 af Langgaards onkel, Axel Gade (1860-1921).²

Andante-afsnittet fra takt 145 til takt 296 blev oprindeligt komponeret 1926-28 som en sørgemarch tiltænkt symfoni nr. 8. Musikken mellem takt 677 og 740 er, i hvert fald for størstedelens vedkommende, baseret på skitser til en ufuldført *Overture i B-dur* fra december 1943.³ Også de substantielle passager, der ligger mellem takt 407 og 572, hidrører fra tiden før symfoni nr. 13 tog form. Notationen blev nedfældet som én ubrudt skitse i 1945, men det fremgår ikke, hvilken sammenhæng Langgaard oprindeligt har forestillet sig, at denne musik skulle indgå i. En del af symfonien kendes ikke i skitseform; det gælder eksempelvis 'sidedemagruppen', takt 68 til 136 (med senere gentagelser). Et eksakt kompositionstidspunkt for denne del af værket kan således ikke angives.

Partituret bærer på første nodeside dateringen 12. februar 1947, og et halvt år senere var Langgaard nået til vejs ende med manuskriptet. Partituret blev afsluttet i Helsingborg den 16. juli, i "Villa Kullabo", Karl X Gustafs Gata 3, under komponistens sommerophold her hos svenske bekendte. På et skitseblad havde han tidligere noteret: "Det renskrevne Partitur skal engang slutes i Hälsingborg!" Værkets oprindelige titel kendes ikke; nogle udaterede optegnelser fra skitseringsperioden rummer forskellige titelforslag, som alle er overstreget, med undtagelse af *Bertran de Born* (efter Ernst von der Reckes i

- 1 Dateringen "Paabegyndt Sept 1946 i Ribe" findes RLS 122,73 (symfoniens kilde C2).
- 2 *Lisette, Lystspil til Musik i 4 Akter. Motivet fra Carl Bernhard's "Gamle Minder". Teksten af Ingeborg Simesen. Musikken af Axel Gade. 1921.* – KB, Axel Gades Samling nr. 8 (partitur).
- 3 Notatet "Udkast til en Overture (B-dur). Dec. 1943" findes RLS 54,3, men denne kilde rummer ingen noder. Det formodes, at det nævnte udkast er identisk med de to skitseblade (dateret dec. 1943), som nu er anbragt som RLS 29,2.

ABOUT SYMPHONY NO. 13

The symphony was begun in Ribe in September 1946, that is immediately after Symphony no. 12 was finished.¹ However, much of the work is based on older material and sketches from the immediately preceding years, intended partly for other works, partly perhaps for a coming symphony. The composition years mentioned are 1925, 1926-28, 1943, 1945 and 1946. With some justification one can call the rhapsodically conceived one-movement symphony a 'compendium work'.

The symphony takes its point of departure in the opening motif from Langgaard's Symphony no. 7 (1925). In this new context the motif unfolds as a proper symphonic subject. The ascending motif is incidentally not Langgaard's own, but a loan from the prelude to the unperformed opera *Lisette*, composed in 1921 by Langgaard's uncle, Axel Gade (1860-1921).²

The andante section from bar 145 to bar 296 was originally composed in 1926-28 as a funeral march intended for Symphony no. 8. The music between bar 677 and bar 740 is based, at least for the most part, on sketches for an uncompleted *Overture in B flat major* from December 1943.³ The substantial passages that come between bar 407 and bar 572 also come from the time before Symphony no. 13 took shape. The notation of this section was put to paper as one continuous sketch in 1945, but the context in which Langgaard originally imagined this music is not evident. Part of the symphony is not known in sketch form; for example the 'second subject group', bar 68 to bar 136 (with later repetitions). An exact composition date for this part of the work thus cannot be given.

On the first music page the score bears the dating 12 February 1947, and six months later Langgaard had reached the end of the road with the manuscript. The score was finished in Helsingborg, Sweden, on 16 July, in the "Villa Kullabo" at Karl X Gustafs Gata 3, during the composer's summer stay there with Swedish acquaintances. On a sketch page he had earlier noted: "The fair-copied score must be finished at some point in Hälsingborg!" The original title of the work is not known: some undated notes from the sketching period include various suggested titles, which are all crossed out with the exception of

- 1 The dating "Begun Sept 1946 in Ribe" can be found in RLS 122,73 (Source C2 for the symphony).
- 2 *Lisette, Comedy to music in four acts. The subject from Carl Bernhard's "Old Memories". Text by Ingeborg Simesen. Music by Axel Gade. 1921.* – Royal Danish Library, *Axel Gade's Collection* No. 8 (score).
- 3 The note "Sketch for an overture (B flat major). Dec. 1943" is in RLS 54,3, but this source has no music. It is assumed that the sketch in question is identical to the two sketch pages (dated Dec. 1943), now to be found as RLS 29,2.

1873 opførte drama).⁴ Sammesteds findes også et ikke udstreget mottoforslag, nemlig mundheldet: “Tænk kun på de lykkelige timer”.⁵

Det var måske musikkens klare referencer til Bournonville-tidens balletmusik, der inspirerede Langgaard til at udtænke en synopsis til et “koreografisk arrangement” til symfonien. I 1947 indleverede han denne balletidé til Det Kongelige Teater med titlen *Blomsterfesten i Ribe, Ballet over Ribe-Folkeviser*. Som balletens forspil tjente satsen *Ribe Domkirke* fra symfoni nr. 9. Teatret viste dog ikke interesse for forslaget.⁶

I marts 1948 indsendte Langgaard symfonien (tillige med symfoni nr. 14) som programforslag til Statsradiofonien under titlen *Skyggestrøm*. En opførelse blev afslået, og begge partiturer blev i begyndelsen af juni 1948 returneret til komponisten, som dog et par dage efter indsendte dem igen, men nu som ét værk, symfonien *Naar Dagen begynder* (betegnet “Grand Symfoni” nr. 13). Værkets første del omfattede den nuværende symfoni nr. 14, sats 2-7, mens anden del var identisk med symfoni nr. 13. Allerede 16. juni 1948 returnerede Statsradiofonien partituret til Langgaard (der var bosat i Ribe), men komponisten nægtede modtagelse, hvorefter manuskriptet gik tilbage til afsenderen og blev anbragt i radioens nodebibliotek.⁷

I notater og breve findes enkelte udsagn om denne store symfoni nr. 13. I 1948 meddeler komponisten således, at værkets motto er: “Kæmpernes Harme har Dybet begravet, Æren dog stiger som Sol af Havet!” – hvilket er indskriften på Niels Juelstatuen i Holmens Kanal, København.⁸ I en notat fra begyndelsen af 1949 anføres et motto fra *Dyvekes Viser* af Holger Drachmann: “De Klokker ringer til Ottesang, nu bliver Dagen saa lang”.⁹

Den 2. december 1949 bad Langgaard om at få partituret igen, men allerede tre dage senere lå manuskriptet atter på Statsradiofoniens bord, nu med titlen *Det Skønne*. Kilderne viser, at var tale om en ny redaktion udvidet med en *Prolog med Kor*, identisk med den nuværende første sats af symfoni nr. 14, og en ultrakort *Epilog* på 16 takter med titlen *Punktum*.¹⁰ Det 244 sider store partitur endte i nodebiblioteket, hvor det befandt sig indtil januar 1951, bortset fra at det i marts 1950 var det en kort tur omkring Ribe, inden Langgaard atter sendte manuskriptet tilbage til radioen – denne gang uden epilogen.¹¹

Bertran de Born (after Ernst von der Recke's drama, performed in 1873).⁴ In the same place there is a proposed motto, not crossed out, i.e. the saying “Think only of the happy hours”.⁵

It was perhaps the music's clear references to the ballet music of the Bournonville era that inspired Langgaard to think up a synopsis for a “choreographic arrangement” of the symphony. In 1947 he submitted this ballet idea to the Royal Danish Theatre with the title *The Flower Festival in Ribe, Ballet based on Ribe ballads*. The movement *Ribe Cathedral* from Symphony no. 9 served as the prelude to the ballet. However, the Theatre showed no interest in the proposal.⁶

In March 1948 Langgaard submitted the symphony (along with Symphony no. 14) as a programme proposal to the State Radio Corporation under the title *Skyggestrøm* (“Flow of Shadows”). They were rejected for performance, and at the beginning of June 1948 both scores were returned to the composer, who nevertheless submitted them again a few days later, now as one work, the symphony *Naar Dagen begynder* (“When Day Begins”) (also called “Grand Symphony” no. 13). The first section of the work comprised the present Symphony no. 14, movements 2-7, while the second section was identical to Symphony no. 13. As early as 16 June 1948 the State Radio returned the score to Langgaard (who was living in Ribe), but the composer refused to accept it, after which the manuscript went back to the sender and was shelved in the radio music library.⁷

In notes and letters there are a few statements about this large Symphony no. 13. In 1948 for example the composer writes that the motto of the work is “The depths have buried the wrath of the giants, but honour rises up like the sun from the sea!” – which is the inscription on the statue of Admiral Niels Juel at Holmens Canal, Copenhagen.⁸ In a note from the beginning of 1949 a motto is quoted from *Dyveke's Ballads* by Holger Drachmann: “The bells they ring for matins, and now the day grows long”.⁹

On 2 December 1949 Langgaard asked to have the score returned, but just three days later the manuscript again lay on the table at the State Radio music department, now with the title *Det Skønne* (“The Beautiful”). The sources show that this was a new version expanded with a *Prologue with Chorus*, identical to the present first movement of Symphony no. 14, and an ultrashort *Epilogue* of 16 bars with the title *Punktum* (“Full Stop”).¹⁰ The 244-page score ended up in the music library, where it remained until January 1951, apart from a brief tour to Ribe in March 1950, before Langgaard again sent the manuscript back to the Corporation – this time without the epilogen.¹¹

4 Langgaard har bearbejdet Niels W. Gades ouverture til dramaet, jfr. BVN B17.

5 Kilde: RLS 122,73 (kilde B7 og C2).

6 Titel og synopsis findes dels under RLS 91,1a, dels RLS 29,6. RLS koncepter til breve til Det Kongelige Teater foreligger under RLS 139,25. Teatrets arkivalier angående denne sag findes i Rigsarkivet (ad censur 1947/48 nr. 11).

7 RLS korrespondance med Statsradiofonien findes i Danmarks Radios arkiv, nu i Rigsarkivet.

8 RL i brev til Statsradiofonien 24.8.1948 (DR's arkiv). Den sidste linje i inskriptionen lyder retteligt: “som Sol over Havet”.

9 Notat i RLS privatarkiv, KB, Tilg. 554,4. Citatet stammer fra *Ranker og Roser*, Kbh. 1879, s. [89].

10 RLS 32,3 rummer en oversigt over alle værkets satser.

11 RL angiver RLS 30,1 sideantallet som 244, hvilket passer præcis med de satser, der nævnes i den i note 10 omtalte oversigt. – Epilogen blev snart inddraget i den såkaldte *Lille Storsymfoni*, der maj 1950 blev anbragt som sats 4 i *Søndagssonate* (BVN 393).

4 Langgaard reworked Niels W. Gade's overture to the drama – cf. BVN B17.

5 Source: RLS 122,73 (Sources B7 and C2 for the symphony).

6 The title and synopsis can be found partly as RLS 91,1a, partly as RLS 29,6. RLS drafts for letters to the Royal Theatre are to be found under RLS 139,25. The archive documents of the Theatre about this matter are in the National Archives (ad censur 1947/48 no. 11).

7 RLS correspondence with the State Radio is in the DR (Danish Broadcasting Corporation) Archives, now in the National Archives.

8 RL in a letter to the State Radio 24 Aug 1948 (DR Archives). Originally, the last line reads “sun over the sea”.

9 Note in RLS's private archives, Royal Danish Library, Tilg. 554,4. The quotation comes from *Ranker og Roser*, Copenhagen 1879, p. [89].

10 RLS 32,3 has an overview of all the movements of the work.

11 In RLS 30,1, RL gives the number of pages as 244, which fits exactly with the movements listed in the overview mentioned in note 10. The epilogen was soon incorporated in the so-called *Little Grand Symphony*, which was added in May 1950 as the fourth movement in *Sunday Sonata* (BVN 393).

Også fra denne senere fase findes forskellige udsagn fra komponisten om værket. En af kilderne har som motto følgende strofe af Johannes Jørgensen:

*Grøn staar en Kyst bag Horisontens Bryn –
den, som led Skibbrud, Kysten faar at skue.
Naar alt er mistet, stiger den af Havet
som Sol, naar Solen er begravet.*¹²

Og den 7. september 1950 skrev Langgaard følgende til radioen: "Min 13 Symfoni er noget for sig selv og noget virkeligt 'skønt', den handler om 'Hverdag efter Døden'". Nogle måneder senere omtalte han den med titlen *Exvandring*.¹³

I januar 1951 fik Langgaard manuskriptet tilbage fra radioens nodebibliotek, hvorefter han splittede værket op, således at symfoni nr. 13 genopstod i sin oprindelige form, mens symfoni nr. 14 fik sin endelige form med den indledende korfanfare.¹⁴ Begge partiturer gik endnu engang af sted til Statsradiofonien som programforslag. Nr. 14 var omkring Ribe en sidste gang, men ellers henlå de to manuskripter i nodearkivet indtil 1965.

Manuskriptet til symfoni nr. 13 er, som det foreligger i dag, præget af de relationer, det tidligere indgik i. Omslaget bærer således den delvis udraderede, delvis overstregede påskrift *II Del / Dagen*, ligesom manuskriptet til slut, efter sidste takt, er forsynet med påskriften *Straks videre* (nemlig til epilogen *Punktum*).

Et titelblad med titlen *Udertro* savnes. Denne titel findes faktisk ikke nogetsteds i Langgaards håndskrift i de i dag kendte kilder, hverken i nodematerialet eller blandt optegnelser og breve. Et notat i komponistens hånd fra 1951 eller 52 er forsynet med en anden, nu udraderet titel, måske *Evighedens Sang* eller noget lignende, som er overskrevet med ordet *Udertro* i Rued Langgaards enke, Constance Langgaards håndskrift.¹⁵ I en liste fra 1954 over Langgaard-partiturer i Statsradiofoniens nodebibliotek anføres værket under titlen *Udertro*.¹⁶ Partituret blev i 1965 efter Constance Langgaards ønske anbragt på Det Kongelige Bibliotek, hvor det blev indbundet og forsynet med ryttitlen *Udertro*.

Det er ikke oplyst, hvordan titlen *Udertro* skal forstås, men det er indlysende, at der på en underfundig måde refereres til tallet 13, der jo traditionelt og med baggrund i nadvermåltidet skærtorsdag opfattes som et uheldssvangert tal, et tal, man undgår eller helt springer over. I titlen kan der ligge en art besværgelse, ligesom det er oplagt at tænke på *undertro* som et ordspil i forhold til *overtro*, også i relation til den uheldssvangre betydning af tallet 13.

From this phase there are various statements from the composer about the work. One of the sources has as a motto the following stanza by Johannes Jørgensen:

*Green stands a coast beyond the horizon's brow –
he who is shipwrecked may that shoreline see.
When all is lost, it rises from the ocean
like a Sun, when the sun has been buried.*¹²

And on 7 September 1950 Langgaard wrote as follows to the Corporation: "My 13th symphony is in a class by itself and is something truly 'beautiful'; it is about 'everyday life after death.'" A few months later he mentioned it with the title *Exvandring* ('Ex-migration').¹³

In January 1951 Langgaard got the manuscript back from the radio music library, after which he split up the work, so that Symphony no. 13 was resurrected in its original form, while Symphony no. 14 assumed its final shape with the introductory choral fanfare.¹⁴ Both scores went off yet again to the Broadcasting Corporation as programme proposals. No. 14 went to Ribe and back one last time, but otherwise the two manuscripts lay in the music archives until 1965.

The manuscript for Symphony no. 13, as it exists today, is marked by the contexts of which it had earlier formed a part. For example the cover bears the partly scratched out, partly crossed out inscription *II Del / Dagen* ('Part II / The Day'), while at the end, after the last bar, the manuscript is still furnished with the inscription *Straks videre* ('Straight on' – that is, to the epilogue, *Punktum*).

There is no title page with the title *Udertro*. In fact this title is not to be found anywhere in Langgaard's own hand in the sources known today – either in the musical material or among the notes and letters. A note in the composer's hand from 1951 or 1952 is furnished with another, now erased title, perhaps *Evighedens Sang* ('The Song of Eternity') or the like, with the word *Udertro* written over it in the hand of Rued Langgaard's widow, Constance Langgaard.¹⁵ In a list from 1954 of Langgaard scores in the Danish Broadcasting Corporation's music library the work is registered with the title *Udertro*.¹⁶ In 1965, at the wish of Constance Langgaard, the score was placed in the Royal Library, where it was bound and furnished with the spine title *Udertro*.

We have no information on how the title *Udertro* is to be understood. But it is obvious that there is a veiled reference to the number 13, which is traditionally associated, against the background of the Last Supper on Holy Thursday, as an unlucky number, a number one avoids or skips in sequences. So there may be a kind of exorcistic sense in the title, inasmuch as *undertro* (which can mean 'belief in wonders') can also be seen as a pun on its 'opposite', *overtro* ('superstition'), also in relation to the ominous significance of the number 13.

12 *Efterslæt*, Kbh. 1931, s. [19]. Slutningen af digtet *Landflygtighed*, opr. dog "som Solopgang..." i sidste vers. RL havde i 1932 sat digtet i musik (BVN 218).

13 RL til Statsradiofonien 13.12.1950.

14 RL havde faktisk en kort overgang i februar 1949 haft til hensigt at opsplitte den store trettende symfoni igen i symfoni nr. 13 og 14, men idéen blev ikke effektueret, eftersom partituret lå i Statsradiofoniens nodebibliotek.

15 Notat i RLs privatarkiv, KB, Tilg.. 554, 4.

16 Statsradiofonien i brev til Constance Langgaard, 13.10.1954 (DR's arkiv).

12 *Efterslæt*, Copenhagen 1931, p. [19]. The end of the poem *Landflygtighed* ('Exile'), but originally with "som Solopgang..." (like sunrise) in the last line. RL had set the poem to the music in 1932 (BVN 218). 13 RL to the State Radio 13 Dec 1950.

14 For a short period in February 1949 RL did in fact intend to split the large thirteenth symphony up again into Symphonies 13 and 14, but the idea was not realized, since the score was in the State Radio music library.

15 Note in RL's private archives, Royal Library, Tilg. 554, 4.

16 Letter from the State Radio to Constance Langgaard, 13 Oct 1954 (DR archives).

Uropførelsen fandt sted med Århus Symfoniorkester den 12. oktober 1970 i Scalasalen, Århus. Dirigent var Per Dreier. – I 1992 udsendes den første indspilning af symfonien i Artur Rubinstein-filharmonikernes og Ilja Stupels fortolkning (The Complete Symphonies Vol. 7.) Danacord DACOCD 410).

Bendt Viinholt Nielsen, februar 2005

The first performance was given by the Aarhus Symphony Orchestra on 12 October 1970 in the Scalasalen, Aarhus. The conductor was Per Dreier. In 1992 the first recording of the symphony was released in the interpretation of the Artur Rubinstein Philharmonic and Ilya Stupel (The Complete Symphonies Vol. 7, Danacord DACOCD 410).

Bendt Viinholt Nielsen, February 2005

STRUMENTI DELL'ORCHESTRA

Flauto piccolo

Flauto 1-2

Oboe 1-3

Clarinetto in Si, 1-3

Fagotto 1-3

*Corno in Fa 1-4 **

Tromba in Fa 1-3 (2-3 anche tromba in Si,)

Trombone 1-3

Tuba

Timpani

Gran cassa

Tam-tam

Piatti

Triangolo

Arpa

Celesta

Piano

Organo (ad lib.)

Archi

* Horn i basnøgle klinger en kvart over den noterede tonehøjde.

* Horn passages in the bass clef sound a fourth above the notated pitch.

NOTE TIL DIRIGENTEN

Enkelte steder i blæserne forekommer buer, som ikke har endepunkt ved en node, men er ført frem til taktstregen før en pause. Meningen med denne praksis, som kan ses i forspillet til Wagners *Parsifal* (t. 84 og 89), er, at tonen udholdes i sin maksimale længde. Disse 'tenuto-buer' forekommer i nærværende partitur følgende steder: t. 631 (fag 3, cor 1, 3, 4) samt t. 590, 661, 752 og 960 (tr 2, 3).

NOTE TO THE CONDUCTOR

At some points in the winds there are ties that do not end on a note but are extended to the bar line before a rest. The point of this practice, which can be seen in the prelude to Wagner's *Parsifal* (bb. 84 and 89), is that the note is held as long as possible. In the present score, such 'tenuto-ties' appear in the following places: b. 631 (fag 3, cor 1, 3, 4) and bb. 590, 661, 752 and 960 (tr 2, 3).

Symfoni nr. 13 "Undertro"

Rued Langgaard
(BVN 319)

Ret hurtigt (♩ = 126) Bestemt og eftertrykkeligt¹⁾

Flauto piccolo

Flauto 1
2

3 Oboe

Clarinetto in Si^b 1
2
3

Fagotto 1
2
3

Corno in Fa 1
2
3
4

3 Trombe in Fa

3 Trombone

Tuba

Timpani

Piatti
Tam-tam

Arpa

Piano
e Celesta

Organo
ad lib.

Violino 1
2

Viola

Violoncello

Contrabasso

Ret hurtigt (♩ = 126) Bestemt og eftertrykkeligt¹⁾

1) Fairly fast (♩ = 126) Firm and emphatic
Assez rapide (♩ = 126) Décidé et accentué

KILDER OG KRITISK BERETNING

KILDER

- A. Partitur. Autograf
- B. Skitser
- C. Fragmenter uden noder

A. Partitur. Autograf

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling, RLS 29,1. Autograf. Renskrift med blæk; enkelte tilføjelser og rettelser i autograf med blæk, blyant og farvestift; s. 123 kompletteret med fremmed håndskrift; desuden nogle få tilføjelser og kommentarer i blyant og farveblyant med fremmed hånd (antagelig en nodeskriver).

Proveniens: Danmarks Radio Nodebiblioteket. Overført til Det Kgl. Bibliotek i 1965.

Titel: [udraderet:] *II. Del* / [overstreget:] *Dagen*

Dateret ved begyndelsen (første nodeside): 12/2 47 – dateret og signeret til slut: *Rued Langgaard Hålsingborg d. 16 Juli 1947 / (Villa "Kullabo")*

66 blade, 34 × 25 cm; 129 beskrevne sider; paginering: titel-side, 1 blank side, 1-128, 2 blanke sider. Indbundet i halvbind med rygtitel *Rued Langgaard Symfoni nr. 13 "Undertro"* og Frederik IX's monogram (biblioteksindbinding, Det Kongelige Bibliotek).

Papirtype: *Hug & Co. / Nr. 30 / 30 linig.*

Forsynet med Det Kgl. Biblioteks håndskrevne tilskrift på titelsiden og som overskrift: *Rued Langgaard: Symfoni nr. 13 "Undertro"*. Efter sidste takt s. 128 står med RLs håndskrift (farvestift): *Straks videre*

Kommentar.

Symfonien udgjorde en tid anden del af en stor symfoni nr. 13, som omfattede den nuværende symfoni nr. 14's sats II til VII (BVN 336) med titlen *Morgen*, efterfulgt af symfoni nr. 13, *Dagen*, og som afslutning satsen *Punktum*, der i sidste ende kom til at udgøre afslutningen på værket *Søndagssonate* (BVN 393). RL opdelte værket i to symfonier nr. 13 og 14 og nåede åbenbart ikke at få udarbejdet et nyt titelblad med den angiveligt endelige titel "Undertro".

B. Skitser

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling (RLS). Store dele af symfonien kendes ikke i skitseform. Åbningsmotivet er hentet fra symfoni nr. 7, version 1925/26, BVN 188 (som igen låner det fra et forspil af Axel Gade); en skitse til symfoniens begyndelse og senere temagentagelser foreligger imidlertid ikke. Følgende skitser til symfonien er identificeret (alle i autograf):

SOURCES AND CRITICAL COMMENTARY

SOURCES

- A. Score. Autograph
- B. Sketches
- C. Fragments without music

A. Score. Autograph

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection, RLS 29,1. Autograph. Fair copy in ink; some additions and corrections in autograph in ink, pencil, and crayon; supplementations on p. 123 in an unknown hand; furthermore, a few additions and comments in pencil and crayon by an unknown hand (presumably a copyist).

Provenance: The Music Library of the Danish Broadcasting Corporation. Transferred to The Royal Danish Library in 1965.

Title: [erased:] *II part I* / [crossed out:] *The Day*

Dated at the beginning (first page of music): 12/2 47 – dated and signed at the end: *Rued Langgaard Hålsingborg 16 July 1947 / (Villa "Kullabo")*

66 leaves, 34 × 25 cm; 129 pages of writing; pagination: title page, 1 blank page, 1-128, 2 blank pages. Bound in in half binding with title on the spine *Rued Langgaard Symphony No. 13 "Belief in Wonders"*, and the monogram of King Frederik IX (library binding, The Royal Danish Library).

Paper type: *Hug & Co. / Nr. 30 / 30 lines.*

Provided with The Royal Danish Library's handwritten annotation on the title page and as a heading: *Rued Langgaard: Symphony No. 13 "Belief in Wonders"*. After the last bar of p. 128 it says in RL's handwriting (crayon): *Onward straight away*

Commentary.

The symphony was for a time the second part of a large Symphony no. 13, which included movement II to VII of the present Symphony no. 14 (BVN 336) with the title *The Morning*, followed by the present Symphony no. 13, *The Day*, and as a conclusion the movement *Full Stop*, which in the end came to constitute the conclusion of the work *Sunday Sonata* (BVN 393). RL divided the work into two symphonies nos. 13 and 14 but apparently did not manage in time to prepare a new title page with the supposedly final title "Belief in Wonders".

B. Sketches

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection (RLS). Sketches are not extant for large parts of the symphony. The opening motif is taken from Symphony no. 7, version 1925/26, BVN 188 (and for this symphony, the motif was originally borrowed from a prelude by Axel Gade); however, sketches for the beginning of the symphony and later repetitions of the theme are not known. The following sketches for the symphony have been identified (all in autograph):

<i>takt</i>	<i>datering</i>	<i>kilde</i>	<i>lokalisering</i>	<i>bar</i>	<i>dating</i>	<i>source</i>	<i>location</i>
145-296	1926-28	B1, B2	RLS 23,34-35	145-296	1926-28	B1, B2	RLS 23,34-35
407-573	1945	B5	RLS 29,3	407-573	1945	B5	RLS 29,3
587-706	1946	B6	RLS 29,4	587-706	1946	B6	RLS 29,4
677-724	1943	B3	RLS 29,2	677-724	1943	B3	RLS 29,2
724-743	1943?	B4	RLS 134,17	724-743	1943?	B4	RLS 134,17
915-930	1947	B7	RLS 122,73	915-930	1947	B7	RLS 122,73
971-977	udat.	B8	RLS 29,5	971-977	not dated	B8	RLS 29,5
974 ff.?	okt. 1949?	B9	RLS 132,15	974 ff.?	Oct. 1949?	B9	RLS 132,15

1. RLS 23,34. Autograf. Skitse med blæk og blyant.

Overskrift: *Sørgemarch (3) Symfoni No 8*

Dateret til slut: *Ermo* [dvs. Villa "Ermo"]. 19/10. '27.

1 blad, 23,5 × 27 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider.

Indhold: t. 145-295 noteret på 2 systemer.

2. RLS 23,35. Autograf. Skitse med blæk og blyant.

Overskrift: (2) *Marcia funebre* [tidligere betegnelse: *Sørgemarsch*]

Dateret ved begyndelsen: *Komp. Foraar 1926 (Maj?)*; dateret til slut: "*Ermo*" *Helligtrekongersaften 1928*

4 blade, 34,5 × 27 cm; 6 beskrevne sider pagineret 1-6.

Indhold: t. 145-295 i partitelform på 4 systemer.

Rummer marc.-angivelser over melodistemmen t. 179-194 og i tilsvarende passager; disse er udeladt i A undtagen i t. 211-219 (hvor de dog er anført mere spredt end i skitsen).

3. RLS 29,2. Autograf. Skitse med blæk.

Overskrift: *Til Symfoni No 13 (Mellemsats)* [tidligere overskrift udraderet, ulæselig]

Dateret ved begyndelsen: *December 1943*

2 blade, 22,5 × 33,5 cm (beskåret); 2 beskrevne, upaginerede sider.

Indhold: t. 677-724 noteret på 2 systemer samt en *Koda* (33 t.), som ikke er benyttet i symfoni nr. 13.

Formodentlig identisk med det på RLS 54,3 nævnte "Udkast til en Ouverture (B-dur). Dec. 1943"; skitsen fortsættes på **B4**. – Kilden har *mf* i t. 677, *cresc.* begynder i samme takt og i t. 680 anføres *f*. Jfr. **B6**.

4. RLS 134,17. Autograf. Skitse med blyant og blæk.

Ubetegnet og udateret [dec. 1943? – fortsættelse af **B3**]

1 blad, 17 × 27 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider.

Indhold: t. 724-743 findes på bladets versoside, noteret på 2 systemer (slutningen af t. 741 til t. 743 er tilføjet med blæk ved indlemmelsen i symfoni nr. 13). Bladets rectoside indeholder skitse til *Op I Kristne, ruster eder* (BVN 290) dateret 13/9-43.

5. RLS 29,3. Autograf. Skitse med blæk.

Ubetegnet.

Dateret ved begyndelsen: 9/5 45

3 blade, 34,5 × 27 cm; 6 beskrevne sider, folieret 1-3 (versosiderne uden paginering).

Indhold af de tre nummererede sider: t. 407-572 noteret på 2 systemer. De tre upaginerede sider indeholder bidrag til andre værker.

De sidste takter fol. 3 (t. 570-572 efterfulgt af *Tempo 1*) er antagelig tilføjet ved indlemmelsen i symfoni nr. 13. Rummer enkelte accenter og dynamiske kiler, som ikke findes i A samt et stringendo t. 456, som må antages at være udeladt i symfonien med føje. Afsnittet t. 530-571 betegnes *Andante moderato* og rummer enkelte betydende dynamiske angivelser, som mangler i A.

1. RLS 23,34. Autograph. Sketch in ink and pencil.

Heading: *Funeral March (3) Symphony No. 8*

Dated at the end: *Ermo* [i.e. Villa "Ermo"]. 19/10 '27.

1 leaf, 23.5 × 27 cm; 2 unnumbered pages of writing.

Contents: bb. 145-295 notated on 2 staves.

2. RLS 23,35. Autograph. Sketch in ink and pencil.

Heading: (2) *Marcia funebre* [previous designation: *Funeral March*]

Dated at the beginning: *Comp. Spring 1926 (May?)*; dated at the end "*Ermo*" *Twelfth Night 1928*

4 leaves, 34.5 × 27 cm; 6 pages of writing, paginated 1-6.

Contents: bb. 145-295 in short score form on 4 staves.

Includes marc. indications above the melody part bb. 179-194 and in corresponding passages; these are omitted from A, except in bb. 211-219 (where they are applied more sporadically than in the sketch, however).

3. RLS 29,2. Autograph. Sketch in ink.

Heading: *For Symphony No. 13 (Middle movement)* [previous heading erased, illegible]

Dated at the beginning: *December 1943*

2 leaves, 22.5 × 33.5 cm (cropped); 2 unnumbered pages of writing.

Contents: bb. 677-724 notated on 2 staves, together with a *Coda* (33 bb.), which was not included in Symphony no. 13.

Probably identical with the "Draft for an Overture (B-dur). Dec. 1943" mentioned by RL in RLS 54,3; the sketch continues in **B4**. – The source has *mf* in b. 677, *cresc.* begins in the same bar, and b. 680 is marked *f*. Cf. **B6**.

4. RLS 134,17. Autograph. Sketch in pencil and ink.

Undesignated and undated [Dec. 1943? – continuation of **B3**]

1 leaf, 17 × 27 cm; 2 unnumbered pages of writing.

Contents: bb. 724-743 are on the verso of the leaf, notated on 2 staves (the ending bb. 741 to t. 743 was added in ink when the passage was included in symphony no. 13). The recto of the leaf contains a sketch for *Up, ye Christians, arm yourselves* (BVN 290) dated 13/9-43.

5. RLS 29,3. Autograph. Sketch in ink.

Undesignated.

Dated at the beginning: 9/5 45

3 leaves, 34.5 × 27 cm; 6 pages of writing, foliated 1-3 (versos unnumbered).

Contents of the three numbered pages: bb. 407-572 notated on 2 staves. The three unnumbered pages contain contributions for other works.

The last bars on fol. 3 (bb. 570-572 followed by *Tempo 1*) were probably added when the section was incorporated in Symphony no. 13. Contains a few accents and dynamic hairpins which are not in A and a stringendo at b. 456, the omission of which from the symphony must be regarded as intentional. The section bb. 530-571 is designated *Andante moderato* and contains some significant dynamic markings which are not in A.

6. RLS 29,4. Skitse med blæk.

Overskrift: *Symfoni nr 13*; i venstre margen påskriften *De Riber-Streng* samt citat fra folkevisen *Kong Valdemar og hans Søsterdatter*.

Dateret ved begyndelsen: 3/9 46

2 blade, 34 × 25,5 cm; 2 beskrevne sider, folieret 1-2.

Indhold: t. 587-706 noteret på 2 systemer.

Synes at være den tidligste skitse, som er blevet til med direkte henblik på symfoni nr. 13. Takt 677-706 'overlapper' B3.

Følgende varianter af interesse bemærkes: Afsnittet t. 605 ff. betegnes *Allegro amabile*; ved t. 677 anføres tempoet *Vivace*; styrkegraden i t. 677 er *mp*, der er tydeligt tutti *cresc.* i t. 679, men i øvrigt mangler dynamiske angivelser.

7. RLS 122,73 [blad 2, verso]. Autograf. Skitse med blæk.

Titelpåskrift: *Bertran de Born* / [overstreget: *Epilog til Symf Nr 7...*] / *Symfoni Nr. 13 / Skitser fra 1925, 26, 45 og 46 / Det renskrevne Partitur skal engang sluttes i Hålsingborg! - - - Febr. 47.*

1 blad, 34 × 26 cm; 2 beskrevne, upaginerede sider. Titel og skitse findes på bladets versoside; recto rummer slutningen af *Lov Herren, min Sjæl* (BVN 305).

Indhold: t. 915-930 betegnet *Slut*; noteret på to systemer.

Påskrift RLS 122,73, blad 1 verso, se C2.

8. RLS 29,5. Autograf. Skitse med blyant og blæk.

Påskrift: *Slutningen i Nr 13 Skal slutte med Dominantaccord Fdur.*

Udateret.

1 blad, 12 × 26 cm (beskåret); 2 beskrevne, upaginerede sider.

Skitsen findes på rectosiden; verso rummer blot påskriften *Styx dage*.

Indhold: t. 971-977 samt en ikke benyttet skitse betegnet *Slut og Koda* (11 t.).

9. RLS 132,15 [blad 1]. Autograf. Skitse med blæk.

Overskrift: *Symf 13*

Udateret.

1 blad, 33,5 × 26,5 cm; upagineret (opr. titelside til sangen *I Bjerget*, BVN 392, dateret oktober 1949).

Indhold: 2-3 takter noteret på 2 systemer og forsynet med bemærkningen *skal indføres*; måske et forslag til ændring i piccolofløjtestemmen t. 974 ff.; musikken er dog ikke i overensstemmelse med partituret.

C. Fragmenter uden noder

Det Kongelige Bibliotek. Rued Langgaards Samling. Autograf; blæk.

1. RLS 122,85 [blad 1]

Nederste tredjedel af titelblad med påskriften: *for Orkester (og Orgel) / af / Rued Langgaard / Instr. sluttet i Hålsingborg 16 Juli 1947*

1 blad, 8 × 26 cm; bladets anden side rummer en kor-altstemme i RLS håndskrift.

2. RLS 122,73 [blad 1, verso]

Side med titel- og mottoforslag: [overstregede titelforslag: *Cenotaphium, Drømmeborg, Initiatio eller ?Under Stjernerne*] *Symfoni No. 13. Motto: "Tænk kun paa de lykkelige Timer"* [overstreget: eller *"Husk kun de lyse Dage"*] *Paabegyndt Sept 1946 i Ribe. [...]*

1 blad, 34 × 26 cm; bladets rectoside rummer begyndelsen af *Lov Herren, min Sjæl* (BVN 305).

6. RLS 29,4. Sketch in ink.

Heading: *Symphony nr 13*; in the left margin the designation *Those Strings of Ribe* and a quote from the folk song *King Valdemar and His Niece*.

Dated at the beginning: 3/9 46

2 leaves, 34 × 25.5 cm; 2 pages of writing, foliated 1-2.

Contents: bb. 587-706 notated on 2 staves.

This appears to be the only sketch which was prepared especially for Symphony no. 13. Bars 677-706 'overlap' B3. The following variants are of special interest: The section bb. 605 ff. is marked *Allegro amabile*; at b. 677 the tempo indication is *Vivace*; the dynamic marking of b. 677 is *mp*, there is an unambiguous tutti *cresc.* at b. 679, but apart from this, dynamic markings are missing.

7. RLS 122,73 [fol. 2, verso]. Autograph. Sketch in ink.

Title designation: *Bertran de Born* / [crossed out: *Epilogue for Symph No. 7...*] / *Symphony No. 13 / Sketches from 1925, 26, 45 and 46 / The fair copy of the score will have to be completed sometime in Hålsingborg! - - - Feb. 47.*

1 leaf, 34 × 26 cm; 2 unnumbered pages of writing. Title and sketch are on the verso; recto contains the ending of *Bless the Lord, O my soul* (BVN 305).

Contents: bb. 915-930 designated *Ending*; notated on 2 staves. Designation RLS 122,73, fol. 1 verso, see C2.

8. RLS 29,5. Autograph. Sketch in pencil and ink.

Designation: *The ending of No. 13 must conclude with a dominant chord in F Major.*

Undated.

1 leaf, 12 × 26 cm (cropped); 2 unnumbered pages of writing.

The sketch is on the recto; verso contains only the designation *Styx Days*.

Contents: bb. 971-977 and an unused sketch designated *Ending and Coda* (11 bars).

9. RLS 132,15 [fol. 1]. Autograph. Sketch in ink.

Heading: *Symph 13*

Undated.

1 leaf, 33.5 × 26.5 cm; unnumbered (originally a title page for the song *In the Mountain*, BVN 392, dated October 1949).

Contents: 2-3 bars notated on 2 staves and provided with the remark *to be included*; perhaps a suggested alteration of the piccolo part bb. 974 ff.; however, the music does not correspond to the score.

C. Fragments without music

The Royal Danish Library. Rued Langgaard's Collection. Autograph; ink.

1. RLS 122,85 [fol. 1]

The bottom third of a title page with the designation: *for orchestra (and organ) / by / Rued Langgaard / Instr. completed in Hålsingborg 16 July 1947*

1 leaf, 8 × 26 cm; the other side of the leaf contains a contralto choir part in RL's handwriting.

2. RLS 122,73 [fol. 1, verso]

Page with suggestions for titles and mottos: [deleted title suggestions: *Cenotaphium, Dream Castle, Initiatio or ?Under the Stars*] *Symphony No. 13. Motto: "Think only of the happy hours"* [deleted: or *"Remember only the bright days"*] *Begun in Sep. 1946 in Ribe. [...]*

1 leaf, 34 × 26 cm; the recto contains the beginning of *Bless the Lord, O my soul* (BVN 305).

REDAKTIONSGRUNDLAG

Udgaven er baseret på værkets hovedkilde, det renskrevne partitur (kilde A). Partier i afskrift med fremmed hånd (t. 947-991, trompeter og basuner t. 760-764) samt notater og bemærkninger indføjet af nodeskrivere eller andre forud for uropførelsen 1970 lades ude af betragtning. Skitserne er næsten alle af ufuldstændig og præliminær karakter og uden selvstændig kildeværdi. Skitserne er dog undersøgt, navnlig de steder, hvor hovedkilden er uklar eller mangelfuld, med henblik på verificering og redaktionel komplettering af især artikulation og dynamik.

RETNINGSLINJER FOR UDGAVEN

Udgi-verens tilføjelser og rettelser er typografisk markeret i partituret ved hjælp af skarpe parenteser; tilføjede buer er dog angivet med brudt streg og buændringer som en kombination af hel og brudt streg. Orienteringsfortegn i runde parenteser skyldes udgi-veren. Faste fortegn for klarinetter er tilføjet af udgi-veren. Redaktionelle kommentarer samt oplysninger om forhold, der ikke er typografisk markeret i udgaven, findes i noterne nedenfor.

Der er foretaget stiltiende komplettering for så vidt angår manglende triolangelser og nodepunkteringer. Overflødige eller gentagne fortegn er udeladt uden nærmere dokumentation. Justering af uegalt anbragte foredragsbetegnelser, dynamiske angivelser og spilletekniske anvisninger er i almindelighed foretaget uden videre.

SÆRLIGE REDAKTIONELLE PROBLEMER

Marcato og staccato

Det er karakteristisk for hovedkilden, at marcato- og staccato-angivelser er strøet ud over partituret med løs hånd og på en sådan måde, at notationen sine steder fremstår uklar eller mangelfuld. Der kan være tale om situationer, hvor udgi-veren blot kan tilføje åbenlyst manglende angivelser; men ganske ofte er komponistens intention uklar, og i disse tilfælde må udgi-veren foretage et valg mellem to eller flere, hver for sig plausible, løsninger.

Der er foretaget systematisk redaktionel komplettering af staccato og marcato-angivelser i det omfang udgi-veren har kunnet finde kildemæssigt belæg herfor i den umiddelbare kontekst eller i gentagelser andetsteds i værket. Kun undtagelsesvis er passager egaliseret ved at udelade en artikulationsangivelse i kilden. Vanskelighederne knytter sig især til den vertikale komplettering, fx mellem instrumentgrupper og mellem unisone, melodiførende stemmer. Langgaards praksis på dette punkt er ikke entydig, og man kan ikke generalisere fra ét værk til et andet. Nogle eksempler kan belyse de typiske problemer, udgi-veren står over for i symfoni nr. 13.

1) Komplettering af unisone stemmer med sporadiske marcato-angivelser: t. 497-502

Violiner og bratscher spiller i oktaver og ledsages på skift af obo, klarinet og fagot. Fra t. 500 mangler marcato i bratschstemmen, og i blæsestemmerne findes kun marcato i obo 1 og fagot 1 i t. 497 samt i klarinet 1, t. 500-501. Bratschstemmen kan uden videre kompletteres, og udgi-veren har valgt også at komplettere blæsestemmerne med belæg især i de eksisterende marcatoer i klarinet 1. Hvor strygere og blæsere spiller unisone, melodiførende stemmer er det dog ganske ofte sådan hos Langgaard, at marcato-angivelser kun findes i strygesteremmerne.

2) Komplettering 'bagud': t. 458, 462, 466, 470, 471, 472

Piccolo og fløjter hhv. oktaverer og spiller unison med violin

TEXTUAL BASIS OF THE EDITION

The edition is based on the main source of the work, the fair copy of the score (source A). Passages copied in an unknown hand (bb. 947-991, trumpets and trombones bb. 760-764), as well as notes and remarks added by copyists or others before the first performance in 1970 are disregarded. The sketches are almost all of an incomplete and preliminary nature and without substantial source value. The sketches have been examined, however, especially in those places where the main source is unclear or insufficient, with a view to verification and editorial completion especially of articulation and dynamics.

EDITORIAL GUIDELINES

Material supplied or emended by the editor is identified typographically by square brackets; however, supplied slurs and ties are shown with a broken line and emended slurs and ties by a combination of unbroken and broken lines. Cautionary accidentals in round brackets are supplied by the editor. Key signatures in the clarinet parts are supplied by the editor. Editorial comments and information about matters which are not identified typographically in the edition are to be found in the critical apparatus below.

The text has been tacitly supplied with missing triplet marks and dots. Superfluous or repeated accidentals are suppressed without additional documentation. Adjustment of inaccurately placed marks of expression, dynamics and playing technique has usually been carried out without further notice.

SPECIAL EDITORIAL ISSUES

Marcato and staccato

It is a characteristic of the main source that marcato and staccato marks are sprinkled loosely over the score in such a way that the notation in places appears unclear or insufficient. There are instances where the editor can simply supply markings that are obviously missing; but quite often the intention of the composer is unclear, and in these cases the editor must make a choice between two or more solutions, which are all plausible.

Editorial supplementation of staccato and marcato markings has been done to the extent that the editor has been able to find evidence for it in the sources, either in the immediate context or in repetitions elsewhere in the work. Only rarely have passages been made uniform by suppressing an articulation mark in the source. The difficulties are especially related to the vertical supplementation, e.g. between groups of instruments, and between unison melodic lines. Langgaard's practice on this point is not unambiguous, and it is not possible to generalize from one work to another. Some examples may illustrate the typical problems faced by the editor in Symphony no. 13.

1) Supplementations of unison parts with sporadic marcato indications: bb. 497-502

Violins and violas play in octaves and are accompanied in turns by oboe, clarinet and bassoon. From b. 500, marcato is missing in the viola part, and in the wind parts there is only marcato in oboe 1 and bassoon 1 in b. 497 and in clarinet 1, bb. 500-501. The viola part can be supplemented without further consideration, and the editor has chosen to supplement the wind parts as well, based on the existing marcatos, especially in clarinet 1. Where strings and winds play unison melodic lines, it is often the case in Langgaard's works, however, that there are only marcato indications in the string parts.

2) 'Retroactive' supplementation: bb. 458, 462, 466, 470, 471, 472

Piccolo and flutes play in octaves and in unison, respectively,

1 i disse takter. Først fra t. 470 noterer RL *marcato* i blæserne på node 3. I t. 466 findes dog et *marcato* i piccolo-stemmen, og dette taler for, at en egalisering af notationen tilbage fra t. 458 kan være rigtig.

3) *Komplettering 'fremad': t. 195, 197, 203, 205, 227, 229, 235, 237*

De otte blæsertakter er parallelle, men *marcato* anføres kun første gang, dvs. i t. 195 samt i obo 1, t. 197 (*diminuendo* er langt mere konsekvent anført, men mangler dog i næsten alle stemmer t. 235 og 237). Udgiveren anser det for sandsynligt, at RLs intention er, at akkorden skal spilles *marcato* (*mp*), og alle stemmer er kompletteret ud fra dette synspunkt.

4) *Stemme/instrumentsspecifikke marcato-angivelser*

Marcato anføres t. 112-113 i horn og i cello og/l eller kontrabas (notationen er ikke klar i kilden), men ikke i fagot og tuba. Udgiveren har kompletteret parallelstederne t. 378-379 og 895-896 tilsvarende, idet det formodes, at RL på dette sted kun ønsker horn og dybe strygere fremhævet.

Passager, der gentages

Symfoniens hovedmotiv/hovedtema

Grundmotivet (t. 1-4) præsenteres i værket forløb seks gange (første, tredje og fjerde gang med gentagelse). Motivet videreføres som tema på varierende måde undtagen fjerde og femte gang. Det komplicerede gentagelsesmønster fremgår af oversigten nedenfor, hvor parallelle taktgrupper og enkelttakter er opstillet lodret under hinanden.

1. gang:	1-4	5-10						11-33:
								individual fortsættelse
2. gang:		34-39	40	41	42	43	44-67	
3. gang:	298-301	302-7	308			309	310-33	
4. gang:	573-76	577-82	583	584	585	586		
5. gang:		741-46	747			748		
6. gang:		803-8	809					810-50:
								individual fortsættelse

Parallelle takter er redaktionelt kompletteret, således at de fremstår ensartet. I følgende tilfælde er der dog tale om vekslende notation, som ikke kan egaliseres ved simpel komplettering, hvorfor kildens udsagn er bibeholdt i udgaven:

a) Første, tredje og fjerde gang, hvor motivet gentages, anføres en dynamisk ændring fra *ff* til *f* i vlc og cb i t. 305 og 580, mens der ikke er nogen angivelse i t. 8. De steder, motivet kun forekommer én gang, er der også vekslende angivelser: *f* således i t. 37 og 806, *ff* i t. 744.

b) *dim.*-angivelsen i t. 10 er forskudt én takt i de følgende tre gentagelser (t. 40, 308, 583), mens den helt mangler femte gang og fremstår umotiveret kun i vlc 1 i t. 808. Sidstnævnte angivelse er udeladt af udgiveren. Variationerne kan meget vel skyldes den individuelle fortsættelse af motivet i de følgende takter. Udgiveren har bibeholdt en afvigelse i horn 1, som har *p* i t. 40 og *dim.* i paralleltakten 308 (*dim.* er redaktionelt tilføjet t. 10 og 583, hvor angivelse mangler i kilden).

c) Der kan konstateres vekslende notation af fløjte 2. I t. 8-10, 580-585 og 744-747 (dvs. første, fjerde og femte gang) spiller instrumentet unison med fløjte 1, mens det oktaverer piccolo-fløjten i t. 37-42, 305-308 og 806-809 (altså anden, tredje og sjette gang).

with violin 1 in these bars. Only from b. 470 does RL notate *marcato* in the winds at note 3. However, in b. 466 there is a *marcato* in the piccolo part, and this suggests that a uniformation of the notation already from b. 458 may be correct.

3) *'Proactive' supplementation: bb. 195, 197, 203, 205, 227, 229, 235, 237*

The eight wind bars are parallel, but *marcato* is only indicated the first time, that is b. 195 and in oboe 1, b. 197 (the *diminuendo* is far more consistently indicated, although it is missing in almost all the parts in bb. 235 and 237). The editor regards it as likely that RL's intention is that the chord should be played *marcato* (in *mp*), and all parts are supplemented on that ground.

4) *Marcato indications specific to instrumental parts*

Marcato is indicated in bb. 112-113 in horns and in cello and/or double bass (the notation is not clear in the source), but not in bassoon and tuba. The editor has supplemented the parallel places bb. 378-379 and 895-896 in the same way, based on the assumption that RL at this point only intended horns and deep strings to be emphasized.

Passages that are repeated

The main motif/main theme of the symphony

The basic motif (bb. 1-4) is presented six times in the course of the work (the first, third and fourth time including a repetition). The motif is developed as a theme in varying ways except the fourth and fifth times. The complicated pattern of repetitions is shown in the table below, where parallel groups of bars and single bars are arranged vertically below each other.

1st time:	1-4	5-10						11-33:
								individual continuation
2nd time:		34-39	40	41	42	43	44-67	
3rd time:	298-301	302-7	308			309	310-33	
4th time:	573-76	577-82	583	584	585	586		
5th time:		741-46	747			748		
6th time:		803-8	809					810-50:
								individual continuation

Parallel bars are editorially supplemented so that they appear uniform. In the following cases, however, the notation varies in such a way that it cannot be equalized by simple supplementation, and therefore the notation of the source is retained in the edition:

a) The first, third and fourth time the motif is repeated, a dynamic change is indicated from *ff* to *f* in vlc and cb in bb. 305 and 580, while there is no indication in b. 8. In those places where the motif appears only once, there are also varying indications: thus, in bb. 37 and 806 *f* is indicated, while *ff* is indicated in b. 744.

b) The *dim.* marking in b. 10 is displaced by one bar in the following three repetitions (bb. 40, 308, 583), while it is missing completely in the fifth repetition, and in b. 808, for no apparent reason it is only included in vlc 1. The latter indication has been suppressed by the editor. The variations may well be due to the individual continuation of the motif in the following bars. The editor has maintained a deviation in horn 1, which has *p* in b. 40 and *dim.* in the parallel bar 308 (*dim.* is editorially supplied in bb. 10 and 583, where this indication is missing in the source).

c) The notation of flute 2 varies in bb. 8-10, 580-585 and 744-747 (i.e. the first, fourth and fifth time), where the instrument plays in unison with flute 1, whereas it plays in octaves with the piccolo in bb. 37-42, 305-308 and 806-809 (i.e. the second, third and sixth time).

Passagerne t. 68-136 ~ t. 334-402 ~ t. 851-918

Symfoniens 'sidedemagrupper' t. 68-136 gentages som t. 334-402 (dog uden klaver og med divergerende rytme i fløjte og violin t. 88-89 / 354-55). Passagen gentages atter (nu i hovedtonearten F-dur og i ændret instrumentation) som t. 851-918. I de tre passager forekommer en række indbyrdes afvigelser, især af artikulationsmæssig art, uden at forskellene dog synes at være logisk eller musikalsk begrundet. Ud fra dette synspunkt har udgiveren tilstræbt så vidt muligt at equalisere notationen i de tre passager ved hjælp af redaktionel komplettering. Klaverstemmen (der forekommer første og tredje gang) falder til dels udenfor, idet der heri stedvis findes en vis notationsmæssig variation, som ganske vist virker ret tilfældig, men som heller ikke kan equaliseres ved simpel komplettering; sammenlign fx t. 73-74 med t. 856-857.

Passagerne t. 144-170 ~ t. 270-296

En afvigelse er bibeholdt i udgaven: *vibr.* anføres ved passagens start t. 145; i gentagelsen er det rykket 6 takter længere frem til t. 277.

Passagerne t. 587-599(-603) ~ t. 658-670(-674) ~ t. 749-761(-766) ~ t. 957-969(-975)

Der er mindre instrumentationsforskelle: fra anden præsentation indføres en obligat orgelstemme i passagens slutning; fjerde gang medvirker klaver og bækkener. Passagen slutter/fortsætter parallelt første og anden gang (t. 600-603 svarer til t. 671-674) samt tredje og fjerde gang (t. 762-766 svarer til t. 970-975); sidste gang er orglet dog med. En del forskelligt noterede detaljer er bibeholdt i udgaven:

- styrkegraden er i passagens start noteret som *fff* med *ff* i enkelte stemmer; i t. 749 noteres *ff* i hele orkestret
- dybe strygere har *fff* i t. 598, men kun *ff* i t. 669 og 760 (*ff* tilføjet redaktionelt t. 968)
- pauker har sidste gang t. 967 *cresc. molto*, de andre gange kun *cresc.*
- obo 2-3 spiller t. 969 unisont med fløjter på taktens sidste fjerdedel; de øvrige gange (t. 599, 670 og 761) unisont med violin 1.

Passagerne t. 605-611 ~ t. 633-639 ~ t. 932-938

Dynamiske kiler er noteret mangelfuldt og uregelmæssigt, men er kompletteret og afstemt af udgiveren.

Passagerne t. 640-657, 939-956

I gentagelsen har RL ladet størstedelen af t. 947-951, der udgør manuskriptets s. 123, stå med tomme takter, idet han forneden har skrevet "Som S. 78". Han har dog indskrevet obo 1-3 og cl 1, men sidstnævnte kun til og med t. 950. En ubekendt nodeskriver har (efter RLs tid) udfyldt de tomme takter på grundlag af s. 78, men med en del fejl og mangler. Som kilde til denne passage i udgaven (t. 947-951) anvendes RLs autograftekst, kildens s. 78 (t. 648-652), med undtagelse af de ovennævnte obo- og klarinettakter, som allerede er indført af RL i gentagelsen. Det er uklare i notationen af *marc.* i passagen t. 654 (fra sidste fjerdedel) til t. 656 og i gentagelsen t. 953-955. Udgiveren har valgt at bibeholde kildens angivelser uændret første gang og komplettere gentagelsen, der ikke rummer nogen *marc.* overhovedet, i overensstemmelse hermed.

Passagerne t. 679-688, 713-722

De to passager er kompletteret vice versa med følgende bemærkninger: Takt 679 er uden obo, t. 713 med obo. Styrke-

The passages bb. 68-136 ~ t. 334-402 ~ t. 851-918

The 'secondary theme group' of bb. 68-136 is repeated as bb. 334-402 (albeit without piano and with a divergent rhythm in flute and violin bb. 88-89 / 354-55). The passage is repeated once more (now in the main key of F Major and in an altered instrumentation) as bb. 851-918. In the three passages there is a number of deviations, especially regarding articulation, although the differences do not appear to be logically or musically justified. On this ground, the editor has sought to equalize the notation in the three passages as much as possible by means of editorial supplementation. The piano part (which is included the first and third time) is partially excepted, as the notation is varied in some places in a way that does seem quite random, but which also cannot be equalized by simple supplementation; compare e.g. bb. 73-74 with bb. 856-857.

The passages bb. 144-170 ~ bb. 270-296

One deviation is maintained in the edition: *vibr.* is indicated at the start of the passage b. 145; in the repetition, this has been moved 6 bars further to b. 277.

The passages bb. 587-599(-603) ~ bb. 658-670(-674) ~ bb. 749-761(-766) ~ bb. 957-969(-975)

There are minor differences regarding instrumentation: from the second presentation an obligato organ part is introduced at the end of the passage; pianos and cymbals are included the fourth time. The passage ends/continues in parallel the first and second time (bb. 600-603 corresponds to bb. 671-674) and the third and fourth time (bb. 762-766 corresponds to bb. 970-975); the last time, however, the organ is included. A number of details where the notation varies are retained in the edition:

- at the beginning of the passage, the dynamics are notated as *fff* with *ff* in some parts; in b. 749 *ff* is notated throughout the orchestra.
- the deep strings have *fff* in b. 598, but only *ff* in bb. 669 and 760 (*ff* is supplied editorially at b. 968)
- timpani has *cresc. molto* the last time at b. 967, but only *cresc.* in the previous instances.
- oboes 2-3 play b. 969 in unison with flutes at the last crotchet of the bar; in the other instances (bb. 599, 670 and 761) they play in unison with violin 1.

The passages bb. 605-611 ~ bb. 633-639 ~ bb. 932-938

Dynamics hairpins are inadequately and irregularly notated but have been supplemented and adjusted by the editor.

The passages bb. 640-657, 939-956

In the repetition, RL left most bars empty in bb. 947-951, constituting p. 123 of the manuscript, and wrote at the bottom "Like p. 78". He did, however, fill in the parts of oboe 1-3 and cl 1, but the latter only up to and including b. 950. An unknown copyist filled out the empty bars (after RL's time), based on p. 78, but with quite a few errors and oversights. RL's autograph text, p. 78 of the main source (bb. 648-652), is used as the source of this passage in the edition (bb. 947-951), except for the above-mentioned oboe and clarinet bars, which were already included in the repetition by RL.

The notation of *marc.* in the passage b. 654 (from the last crotchet) to b. 656 and in the repetition bb. 953-955 is ambiguous. The editor has chosen to maintain the markings of the source unaltered the first time and in agreement with this, he has supplemented the repetition, which does not contain any *marc.* at all.

The passages bb. 679-688, 713-722

The two passages are supplemented vice versa with the following remarks: Bar 679 is without oboe, b. 713 with oboe. In

graden er anden gang et niveau højere (*f* i vl 1-2 t. 708 ff.); det forekommer derfor tvivlsomt at gentage *dim.* og *p* fra t. 681-682 i t. 715-716, hvor der ingen dynamisk forandring er noteret i manuskriptet. Udgiveren har undladt komplettering her, men det skal bemærkes at tr 1-2 begge steder har *p* (t. 683 og 717).

En anden gentagelse har delvis sammenfald med den lige nævnte, idet melodistemmen i t. 677-710 (B-dur) repeteres i t. 768-802 (F-dur). Instrumentation og dynamik er forskellig i de to passager, men det forekommer relevant at gentage blæsernes *marc.* i t. 683-689 i paralleltakterne 774-780, hvor de mangler – bortset fra et par 'tilfældige' forekomster i t. 778 og 780.

NOTER

Noterne omfatter ikke oplysninger om simpel redaktionel komplettering i analogi med den umiddelbare musikalske kontekst. Den komplettering og egalisering, der er foretaget i paralleltakter og passager som gentages, er beskrevet oversigtsmæssigt ovenfor, og er kun dokumenteret i noterne, når særlige forhold gør sig gældende. Komplettering, der er foretaget med støtte i skitse materialet, er anført – enkelte andre varianter af interesse i disse kilder er nævnt i kildebeskrivelserne ovenfor.

Tonehøjden angives på konventionel vis ud fra 'nøglehulsc'et' = c¹.

takt	stemme	kommentar
3	tutti	opr. noteret <i>marc.</i> rettet i A af RL til <i>martellato</i> ; rettelsen er ikke foretaget t. 7 (på samme side i A) eller i nogen senere præsentation af motivet
10	vlc	A har <i>divisi a 3</i> , men ved samtlige gentagelser (t. 39, 307, 582, 746, 808) er notationen således, at vlc 1-gruppen forbliver udelte, mens vlc 2 deler sig i to; t. 10 justeret i analogi hermed
11	fl 2	i t. 2-10 har RL i A blot noteret en bølgelinje i fl 2-systemet og skrevet <i>som Fløjte 1</i> ; i t. 11 har han dog i fl 2 anbragt en hermed uoverensstemmende heltaktspause; takten udfyldt i overensst. med fl 1
15	tuba	RL noterer heltaktspause, men i t. 16, efter sideskift i A, findes en tydelig overbinding til tonen C; t. 15 udfyldt i analogi med fag 2-3 og tr 1
23	vl 1	note 3: <i>marc.</i> ændret til <i>fz</i> i analogi med øvrige strygerstemmer
31	vl 1	note 1: <i>stacc.</i> udeladt i analogi med resten af orkestret
37	vlc 2	dobbeltgrebstegn udeladt og erstattet af <i>arp.</i> i analogi med t. 4 og t. 305
41	vl 1-2	note 1: ♯ rettet til ♭ i analogi med resten af orkestret (samme fejl rettet af RL i vla)
68	pno	<i>marc.</i> tilføjet i analogi med t. 76, 84 og 851
69	tr 1	note 1: <i>martellato</i> er tilføjet af RL med rød farvestift i A, men kun denne første gang; redaktionel komplettering er foretaget t. 77, 335, 343

the second instance, dynamics are one level higher (*f* in vl 1-2 b. 708 ff.); therefore, it would seem dubious to supplement *dim.* and *p* from bb. 681-682 in bb. 715-716, where no alteration of the dynamics was notated in the manuscript. The editor has omitted supplementation here, but it should be noted that tr 1-2 has *p* in both instances (bb. 683 and 717).

Another repetition partly coincides with the one just mentioned, the melody line bb. 677-710 (B Major) being repeated in bb. 768-802 (F Major). Instrumentation and dynamics differ in the two passages, but it does seem relevant to repeat the *marc.* in the winds from bb. 683-689 in the parallel bars 774-780, where they are missing – except from a few 'random' occurrences in bb. 778 and 780.

NOTES

The notes do not comprise information about simple editorial supplementation by analogy with the immediate musical context. The supplementation and unification which has been done in parallel bars and passages that are repeated are described in an overview above and are only documented in the notes when there are special circumstances. Supplementation which is done based on the sketches is listed – some other variants of interest in these sources are mentioned in the source descriptions above.

Pitch is indicated in the conventional way from the 'keyhole c' = c¹.

bar	part	comment
3	tutti	original <i>marc.</i> altered to <i>martellato</i> by RL in A; the alteration was not repeated at b. 7 (on the same page in A) or in any later presentation of the motif
10	vlc	A has <i>divisi a 3</i> , but in all repetitions (bb. 39, 307, 582, 746, 808) the notation is done in such a way that the vlc 1 group remain undivided, while vlc 2 is divided; b. 10 is adjusted by analogy with this
11	fl 2	in bb. 2-10 in A, RL only notated a wave line on the fl 2 staff and wrote <i>like flute 1</i> ; inconsistent with this, however, in b. 11 of fl 2, he placed a semibreve rest; the bar is filled in in agreement with fl 1
15	tuba	RL notates a semibreve rest, but in b. 16, after a page break in A, there is a clear tie to the note C; b. 15 filled in by analogy with fag 2-3 and tr 1
23	vl 1	note 3: <i>marc.</i> emended to <i>fz</i> by analogy with the other string parts
31	vl 1	note 1: <i>stacc.</i> suppressed by analogy with the rest of the orchestra
37	vlc 2	double stop marking suppressed and replaced by <i>arp.</i> by analogy with b. 4 and b. 305
41	vl 1-2	note 1: ♯ emended to ♭ by analogy with the rest of the orchestra (same error corrected by RL in vla)
68	pno	<i>marc.</i> supplied by analogy with bb. 76, 84 and 851
69	tr 1	note 1: <i>martellato</i> is added by RL in red crayon in A, but only this first time; editorial supplementation has been made in bb. 77, 335, 343

	pno hh	overstemme, node 1: marc. udeladt i analogi med t. 77, 85 og 852 overflødiggjort af tilføjet <i>marcato</i> t. 68, jfr. note ovf.)		pno rh	top part, note 1: marc. suppressed by analogy with bb. 77, 85 and 852 (rendered superfluous by a supplied <i>marcato</i> b. 68, cf. note above)
100	vla	node 1: RL har marc. samt <i>ff</i> , der må formodes kun at gælde denne ene node; parallelstederne t. 366 og t. 883 har intet her; udgiveren antager, at det er i overensst. med RLs intention at forsyne noden med <i>fz</i> alle tre gange	100	vla	node 1: RL has marc. and <i>ff</i> , which must be assumed to apply only to this one note; the parallel places b. 366 and b. 883 have nothing here; the editor assumes that it is in agreement with RL's intention to supply the note with <i>fz</i> all three times
117	cl 1, pno vh	node 3 (akkord 3): $\bar{\cdot}$ rettet til $\bar{\cdot}$ (fejlnotation)	117	cl 1, pno lh	note 3 (chord 3): $\bar{\cdot}$ emended to $\bar{\cdot}$ (notational error)
120	pno hh, vh	akkord 1: marc. udeladt i analogi med t. 116 og 124	120	pno rh, lh	chord 1: marc. suppressed by analogy with bb. 116 and 124
121	fl 1, vlc, cb	node 3: $\bar{\cdot}$ rettet til $\bar{\cdot}$ og manglende punktering af node 2 tilføjet (fejlnotation)	121	fl 1, vlc, cb	note 3: $\bar{\cdot}$ emended to $\bar{\cdot}$ and missing dot at note 2 supplied (notational error)
144	tutti	\rightrightarrows justeret mod venstre i analogi med t. 270, hvor dim. éntydigt er anbragt inden for takten	144	tutti	\rightrightarrows adjusted to the left by analogy with b. 270, where dim. is unambiguously placed within the bar
158	vl 1	node 3: fane mangler i A (ikke typografisk markeret i udgaven)	158	vl 1	note 3: flag missing in A (not typographically indicated in the edition)
166	tutti	\rightrightarrows er justeret i analogi med vl 1 og vl 2; kilen er i A anbragt højest uregelmæssigt i t. 166-67 og i parallelstedet t. 292-93	166	tutti	\rightrightarrows is adjusted by analogy with vl 1 and vl 2; in A, the hairpin is placed highly irregularly in bb. 166-67 and in the parallel place bb. 292-93
195-197	fag 1-2	fag 2-3 ændret til fag 1-2 (RL anfører 2 <i>Fagotter</i> og noterer dem i fag 2-3-systemet; efter bladvending i A noteres instrumenterne t. 198 ff. på to systemer uden specifik angivelse)	195-197	fag 1-2	fag 2-3 emended to fag 1-2 (RL indicates 2 <i>bassons</i> and notates them in the fag 2-3 stave; after a page break in A, from bb. 198 ff., the instruments are notated on two staves without specific numbering)
212	cl 1	node 1: noteret h ¹ rettet til c ² i analogi med unison trb 2 og t. 220	212	cl 1	note 1: the notated b ¹ emended to c ² by analogy with unison trb 2 and b. 220
227	vla	<i>p</i> tilføjet redaktionelt i analogi med tuba t. 231 og 235	227	vla	<i>p</i> supplied editorially by analogy with tuba bb. 231 and 235
235	cl 3, vlc, cb	<i>p</i> tilføjet redaktionelt i analogi med tuba	235	cl 3, vlc, cb	<i>p</i> supplied editorially by analogy with tuba
239	ob 3	<i>mf</i> tilføjet redaktionelt i analogi med cl 2 t. 241	239	ob 3	<i>mf</i> supplied editorially by analogy with cl 2 b. 241
243	trb 1-2	altnøgle rettet til tenornøgle uden typografisk markering	243	trb 1-2	alto clef emended to tenor clef without typographical indication
245, 246	vla	samklang 1: overflødige dobbeltgrebs-signaturer udeladt	245, 246	vla	harmony 1: superfluous double stop signs suppressed
249	vla	samklang 1: umotiveret marc. udeladt	249	vla	harmony 1: unmotivated marc. suppressed
251-257	vl 1, vl 2	marc. tilføjet redaktionelt i analogi med t. 211 ff.	251-257	vl 1, vl 2	marc. supplied editorially by analogy with b. 211 ff.
271	-	metronomtallet rettet fra 69 til 50 i analogi med t. 145; RL må ved en fejltagelse være kommet til at gentage det foregående metronomt. (t. 175)	271	-	metronome indication emended from 69 to 50 by analogy with b. 145; RL must have repeated the previous metronome mark by mistake (b. 175)
287	cor 1	F-nøgle rettet til G-nøgle i analogi med t. 161	287	cor 1	F clef emended to G clef by analogy with b. 161
289	vl 2,1	$\ll \gg$ mgl. i A (stemmen er anført på separat system ligesom i t. 163, hvor $\ll \gg$ er anført)	289	vl 2,1	$\ll \gg$ missing in A (the part is on a separate stave as in b. 163, where $\ll \gg$ is indicated)
292	tutti	\rightrightarrows er justeret i analogi med t. 166, vl 1 og vl 2; kilen er i A anbragt højest uregelmæssigt i t. 292-93 og i parallelstedet t. 166-67	292	tutti	\rightrightarrows is adjusted by analogy with b. 166, vl 1 and vl 2; in A, the hairpin is placed highly irregularly in bb. 292-93 and in the parallel place bb. 166-167
301	vlc 1	node 2-3 (efterslagsnoder) rettet fra $\bar{\cdot}$ til $\bar{\cdot}$ i analogi med t. 4, 8, 37, etc.	301	vlc 1	notes 2-3 (grace notes) emended from $\bar{\cdot}$ to $\bar{\cdot}$ by analogy with bb. 4, 8, 37, etc.
305-306	fl 1	RL anfører i disse to takter <i>som lille Fløjte</i> (dvs. picc), men fortsættelsen i t. 307 viser, at denne angivelse skulle have stået i	305-306	fl 1	in these two bars, RL writes <i>like the small flute</i> (i.e. picc), but the continuation in b. 307 shows that this indication was meant for the fl 2 part, while fl 1 should have been

		fl 2-stemmen, mens fl 1 skulle have været noteret ligesom i t. 37-38 (og t. 806-807); notationen bragt i overensst. hermed			notated as in bb. 37-38 (and bb. 806-807); the notation has been emended in agreement with this	
	fl 2	RL anfører fejlagtigt <i>som Fl. 1</i> i de to takter (jfr. noten ovf.); rettet til oktivering af picc i overensst. med t. 37-38 og t. 806-807		fl 2	RL indicates erroneously <i>as Fl. 1</i> in the two bars (cf. the note above); emended to octave doubling by picc in agreement with bb. 37-38 and bb. 806-807	
307	fag 1-2	overflødige buer med endepunkt i node 1 udeladt (t. 307 er første takt efter bladvending i A)		307	fag 1-2	superfluous slurs ending at note 1 suppressed (b. 307 is the first bar after a page break in A)
335	tr 1	node 1, martellato: jfr. note til t. 69		335	tr 1	note 1, martellato: cf. note to b. 69
337	timp	<i>tr</i> forlænget fra t. 336 til t. 337 i overensst. med t. 71 og t. 854		337	timp	<i>tr</i> extended from b. 336 to b. 337 in agreement with b. 71 and b. 854
343	tr 1	node 1, martellato: jfr. note til t. 69		343	tr 1	note 1, martellato: cf. note to b. 69
366	vla	<i>fz</i> : jfr. note til t. 100		366	vla	<i>fz</i> : cf. note to b. 100
372-374	picc	bue t. 372 node 1 til t. 374 node 2 ændret til to buer i analogi med cl samt t. 106-108		372-374	picc	slur b. 372 note 1 to b. 374 note 2 emended to two slurs by analogy with cl and bb. 106-108
383	træbl., cor 1, tuba	node 3: $\bar{\bar{3}}$ rettet til $\bar{\bar{3}}$ (og manglende punktering tilføjet node 2) i analogi med strygere		383	woodw., cor 1, tuba	note 3: $\bar{\bar{3}}$ emended to $\bar{\bar{3}}$ (and missing dot supplied at note 2) by analogy with strings
406	tutti	RLs <i>Ingen ophold</i> efter takten rettet til <i>attacca</i>		406	tutti	RLs <i>no rest</i> after the bar emended to <i>attacca</i>
422-423	fag 2	noder erstattet af pauser; i A er der i t. 421 noteret heltaktspause i fag 2 (kun fag 3 spiller), men efter bladvending i A er fag 2 i t. 422-423 noteret unisont med fag 3 på separat system; pausen i t. 421 opfattes som retningsgivende for RLs intention		422-423	fag 2	notes replaced by rests; in A, a semibreve rest is notated in fag 2 in b. 421 (only fag 3 is playing), but after a page break in A, fag 2 in bb. 422-423 is notated in unison with fag 3 on a separate staff; the rest in b. 421 is considered indicative of RLs intention
434	cl 2	<i>Solo</i> (med betydning a1) anført ved taktens begyndelse udeladt		434	cl 2	<i>Solo</i> (meaning a1) indication at the beginning of the bar suppressed
444	timp	<i>pp</i> tilføjet redaktionelt i analogi med strygere t. 443		444	timp	<i>pp</i> supplied editorially by analogy with strings b. 443
445	vlc	<i>pp</i> tilføjet redaktionelt i analogi med vl 1, vl 2, vla t. 443		445	vlc	<i>pp</i> supplied editorially by analogy with vl 1, vl 2, vla b. 443
452	cl 2, vla	\leftarrow tilføjet redaktionelt i analogi med resten af orkestret (t. 451)		452	cl 2, vla	\leftarrow supplied editorially by analogy with the rest of the orchestra (b. 451)
455	vla	node 6: $a\sharp^1$ omtydet til b^1 i analogi med node 2 og 4 (hvor fortegn dog mangler i A) samt unison ob 2		455	vla	note 6: $a\sharp^1$ emended to b^1 by analogy with notes 2 and 4 (where the accidental is missing in A, however) and unison ob 2
	vlc	node 6: $f\sharp^1$ rettet til g^1 i analogi med node 2 og 4 samt unison ob 3			vlc	note 6: $f\sharp^1$ emended to g^1 by analogy with notes 2 and 4 and unison ob 3
457	str	node 4: marc. tilføjet iht. skitsen B5, der anfører marc. over node 3 og 4		457	str	note 4: marc. supplied in accordance with the sketch B5, which has marc. above notes 3 and 4
	vl 1	node 4: overflødigt \flat udeladt			vl 1	note 4: superfluous \flat suppressed
458	picc, fl 1, fl 2	node 3: marc. tilføjet i overensst. med t. 466 og 470-472		458	picc, fl 1, fl 2	note 3: marc. supplied in agreement with bb. 466 and 470-472
	ob 1	node 1: <i>fz</i> rettet til <i>ffz</i> i analogi med resten af orkestret			ob 1	note 1: <i>fz</i> emended to <i>ffz</i> by analogy with the rest of the orchestra
	cl 2, cl 3	node 3: <i>fz</i> rettet til <i>ffz</i> i analogi med resten af orkestret			cl 2, cl 3	note 3: <i>fz</i> emended to <i>ffz</i> by analogy with the rest of the orchestra
459	fl 1-2	node 4: d^3 rettet til b^3 i analogi med picc og vl 1-2		459	fl 1-2	note 4: d^3 emended to b^3 by analogy with picc and vl 1-2
	ob 2	buens begyndelsespunkt rettet fra node 2 til node 1 i overensst. med t. 463 og t. 467			ob 2	the starting point of the slur emended from note 2 to note 1 in agreement with b. 463 and b. 467
462	picc, fl 1, fl 2	node 3: marc. tilføjet i overensst. med t. 466 og t. 470-472		462	picc, fl 1, fl 2	note 3: marc. supplied in agreement with b. 466 and bb. 470-472
	ob 2	node 2-3: bue tilføjet i overensst. med t. 466 og t. 470			ob 2	notes 2-3: slur supplied in agreement with b. 466 and b. 470

463, 467 ob 1, cl 1, fag 3, tr 2-3	artikulation og dynamik redaktionelt kompletteret i overensst. med t. 459	463, 467 ob 1, cl 1, fag 3, tr 2-3	articulation and dynamics editorially supplemented in agreement with b. 459
466 vl 1	node 2: kort < under node 2 udeladt (findes ikke i paralleltakterne 458, 462, 470-472)	466 vl 1	note 2: short < below note 2 suppressed (it is not in the parallel bars 458, 462, 470-472)
471 ob 1	node 1-2: rytmen rettet fra ♩ til ♩ i overensst. med t. 472 og i analogi med ob 2	471 ob 1	notes 1-2: rhythm emended from ♩ to ♩ in agreement with b. 472 and by analogy with ob 2
472 fag 2-3	marc. mgl. i fag 2 i A (noteret på separat system i kilden)	472 fag 2-3	marc. missing in fag 2 in A (notated on a separate stave in the source)
474 picc, cl 1	node 5: marc. udeladt; forekommer ikke i paralleltakterne 473, 475-478	474 picc, cl 1	note 5: marc. suppressed; it is not in the parallel bars 473, 475-478
477-79 fag 2-3	marc. mgl. i fag 2 i A (noteret på separat system i kilden)	477-79 fag 2-3	marc. missing in fag 2 in A (notated on a separate stave in the source)
488 vla, vlc	<i>p</i> tilføjet redaktionelt i analogi med cb t. 484	488 vla, vlc	<i>p</i> supplied editorially by analogy with cb b. 484
492 vlc, cb	<i>p</i> tilføjet redaktionelt i analogi med cb t. 484 og cl 2-3 t. 493	492 vlc, cb	<i>p</i> supplied editorially by analogy with cb b. 484 and cl 2-3 b. 493
532 vl 2,1	≧ tilføjet iht. B5	532 vl 2,1	≧ supplied in accordance with B5
557 tutti	<i>pp</i> tilføjet iht. B5	557 tutti	<i>pp</i> supplied in accordance with B5
562 vlc 1	< tilføjet iht. B5 og i analogi med vl 1,2 og vl 2,1	562 vlc 1	< supplied in accordance with B5 and by analogy with vl 1,2 and vl 2,1
563 vl 1,2 vl 2, vla	<i>p</i> tilføjet iht. B5, der har <i>p</i> ved taktens anden fjerdedel, og i analogi med vlc 1 t. 562 og vl 1 t. 564	563 vl 1,2 vl 2, vla	<i>p</i> supplied in accordance with B5, which has <i>p</i> at the second crotchet of the bar, and by analogy with vlc 1 b. 562 and vl 1 b. 564
590 tr 2-3	'tenutobuer' tilføjet i analogi med t. 661	590 tr 2-3	'tenuto slurs' supplied by analogy with b. 661
594 cl 2-3	node 1: enkeltstående marc. udeladt; forekommer ikke i paralleltakterne 593, 664, 665, 755, 756, 963, 964	594 cl 2-3	note 1: an isolated marc. suppressed; it is not in the parallel bars 593, 664, 665, 755, 756, 963, 964
605 ob 1, ob 2, cl 1	<i>p</i> ændret til <i>mp</i> i analogi med øvrige træblæsere og med t. 633 og t. 932	605 ob 1, ob 2, cl 1	<i>p</i> emended to <i>mp</i> by analogy with the other woodwinds and with b. 633 and b. 932
607 ob 1	buens endepunkt ændret fra t. 608 node 1 til t. 607 node 3 pga tonegentagelser	607 ob 1	the endpoint of the slur emended from b. 608 note 1 to b. 607 note 3 because of repeated notes
cor 3-4	node 1: ∞ ændret til ♩ (uden typografisk markering i udgaven)	cor 3-4	node 1: ∞ emended to ♩ (without typographical indication in the edition)
608 cl 1	node 3-4: <i>dim.</i> udeladt; forekommer ikke i øvrige blæsere og ikke i paralleltakterne 636 og 935 (alle steder er redaktionelt indsat < ≧ i analogi med øvrige blæsere)	608 cl 1	notes 3-4: <i>dim.</i> suppressed; it is not in the other winds and not in the parallel bars 636 and 935 (in all places, < ≧ is inserted by analogy with the other winds)
cor 3-4	node 3: ændret fra helnode til punkteret halvnode (uden typografisk markering i udgaven)	cor 3-4	note 3: emended from semibreve to dotted minim (without typographical indication in the edition)
609-612 cor 1-2	cor 1-stemmen flyttet til cor 2	609-612 cor 1-2	cor 1 part moved to cor 2
615 cor 1	node 2: ♩ rettet til ♩ i analogi med ob og cl (uden typografisk markering i udgaven)	615 cor 1	note 2: ♩ emended to ♩ by analogy with ob and cl (without typographical indication in the edition)
616 vla	node 6: stacc. udeladt i analogi med vl 1 t. 612, 614 og vla t. 618	616 vla	note 6: stacc. suppressed by analogy with vl 1 bb. 612, 614 and vla b. 618
621-622 cor 2	<i>mp</i> og <i>cresc.</i> tilføjet af udgiveren, da dynamiske angivelser mgl. i A	621-622 cor 2	<i>mp</i> and <i>cresc.</i> supplied by the editor, as dynamic indications are missing in A
622 cl 3	umotiveret ≧ under node 2-3 udeladt	622 cl 3	unmotivated ≧ below notes 2-3 suppressed
628 ob 1, cl 3	andet taktslag: buen forkortet, således at tonegentagelsen på den følgende ottendedel kommer uden for buen	628 ob 1, cl 3	second beat of the bar: slur shortened so that the repeated note on the following quaver is not included in the slur
629 cor 1	overflødig <i>f</i> i taktens begyndelse udeladt (efter bladvending i A)	629 cor 1	superfluous <i>f</i> at the beginning of the bar suppressed (after a page break in A)
629-631 cor 3, cor 4	notationen byttet om mellem de to stemmer	629-631 cor 3, cor 4	the notation has been reversed between the two parts

631	cor 2	bue fra node 1 til t. 632 node 1 udeladt i analogi med cl 3 og fag 2 (RL er kommet til at sætte en 'tenutobue' her svarende til buerne i cor 1, 2 og 4)	631	cor 2	slur from note 1 to b. 632 note 1 suppressed by analogy with cl 3 and fag 2 (RL has accidentally placed a 'tenuto slur' here, corresponding to the slurs in cor 1, 2 and 4)
635	ob 1	buens endepunkt ændret fra t. 636 node 1 til t. 635 node 3 pga tonegentagelser	635	ob 1	the endpoint of the slur is emended from b. 636 note 1 to b. 635 note 3 because of repeated notes
636	cor 3-4	node 3: ∞ ændret til ↓ (uden typografisk markering i udgaven)	636	cor 3-4	note 3: ∞ is emended to ↓ (without typographical indication in the edition)
637-644	cor 1-2	cor 1- og cor 2-stemmerne ombyttet til og med t. 644 node 1	637-644	cor 1-2	cor 1 and cor 2 parts reversed up to and including b. 644 note 1
642	vl 2	note 9: flageolet-angivelse tolket som en fejlskrivning for stacc. i analogi med t. 641 (korrigeret uden typografisk markering i udgaven)	642	vl 2	note 9: flageolet mark interpreted as a notational error for stacc. by analogy with b. 641 (emended without typographical indication in the edition)
647	fag 1	RL skriver <i>som Fagot 3</i> , men mener fag 2, hvilket fremgår af konteksten	647	fag 1	RL writes <i>as basoon 3</i> , but this is intended for fag 2, which is evident from the context
	cor 1	stemmen flyttet fra cor 2 til cor 1 i analogi med t. 946		cor 1	the part is moved from cor 2 to cor 1 by analogy with b. 946
654	vl 1	overflødig <i>f</i> anført over vl 1-systemet ved node 3 udeladt	654	vl 1	superfluous <i>f</i> above the vl 1 stave at note 3 suppressed
662	vl 1	node 1: marc. udeladt (forekommer også t. 961, men ellers ikke i analoge takter og ikke i parallellpassagerne t. 589-599, 751-761, 959-969)	662	vl 1	note 1: marc. suppressed (it is also in b. 961, but otherwise not in corresponding bars nor in the parallel passages bb. 589-599, 751-761, 959-969)
669-674	org	notationen ændret fra 1 _b til 2 _b i analogi med det øvrige orkester	669-674	org	notation emended from 1 _b to 2 _b by analogy with the rest of the orchestra
673	messaging	<i>dim.</i> tilføjet redaktionelt i analogi med \rightrightarrows og <i>dim.</i> i t. 601-602	673	brass	<i>dim.</i> supplied editorially by analogy with \rightrightarrows and <i>dim.</i> in bb. 601-602
	trb 1	bindebue fra node 1 udeladt pga pause i t. 674 og i analogi med t. 602		trb 1	tie from note 1 suppressed because of a rest in b. 674 and by analogy with b. 602
677-695	triang	<i>tr</i> rettet til umensureret tremolo i analogi med t. 696 ff.	677-695	triang	<i>tr</i> emended to unmeasured tremolo by analogy with bb. 696 ff.
679	cl, fag, cor, vla, vlc, cb	\ll tilføjet iht. B6; det er uklart om dette cresc. også omfatter melodistemmen, men mest sandsynligt er det vel, at denne skal fastholde <i>p</i> i hele passagen t. 677-690	679	cl, fag, cor, vla, vlc, cb	\ll supplied in accordance with B6; it is not clear whether this cresc. also includes the melody part, but it seems most likely that this should continue as <i>p</i> throughout the passage bb. 677-690
692	ob 1	node 1: marc. udeladt (findes ikke i parallelle takter eller stemmer)	692	ob 1	note 1: marc. suppressed (it is not in parallel bars or parts)
702	vla	<i>f</i> tilføjet i analogi med det dynamiske niveau i øvrige strygerstemmer	702	vla	<i>f</i> supplied by analogy with the dynamic level in the other string parts
703	fag 2	node 2: des omtydet til cis i analogi med vlc 2 og cb	703	fag 2	note 2: d _b emended to c _# by analogy with vlc 2 and cb
705	tutti	<i>p</i> tilføjet redaktionelt i hele orkestret iht. skitsen B3; A har kun <i>p</i> i fl 1	705	tutti	<i>p</i> supplied editorially throughout the orchestra in accordance with The sketch B3; A only has <i>p</i> in fl 1
713	triang	<i>tr</i> rettet til umensureret tremolo i analogi med t. 714, 717, etc.	713	triang	<i>tr</i> emended to unmeasured tremolo by analogy with bb. 714, 717, etc.
727	cb	dynamik kompletteret og justeret i analogi med t. 725 og øvrige strygere; i t. 727 noterer RL \ll der dækker næsten hele takten	727	cb	dynamics supplemented and adjusted by analogy with b. 725 and the other strings; in b. 727, RL has \ll covering almost the entire bar
751-755	vla	node 1-2: marc. mgl. i t. 751 og derfor også i t. 752-755, hvor RL noterer taktgentagelsestegn; redaktionelle klammer kun angivet i t. 751	751-755	vla	notes 1-2: marc. missing in b. 751 and therefore also in bb. 752-755, where RL notates bar repetition signs; brackets indicated editorially in b. 751 only
752	tr 2-3	'tenutobuer' tilføjet i analogi med t. 661	752	tr 2-3	'tenuto slurs' supplied by analogy with b. 661
756	ob 2-3	node 1 og 3: marc. udeladt i analogi med t. 755, 757-761 samt parallellpassagerne t. 592-599, 663-670 og 962-969	756	ob 2-3	notes 1 and 3: marc. suppressed by analogy with bb. 755, 757-761 and the parallel passages bb. 592-599, 663-670 and 962-969
760	vla, vlc, cb	<i>ff</i> flyttet fra node 2 til node 3 i analogi med t. 559 og t. 669	760	vla, vlc, cb	<i>ff</i> moved from note 2 to note 3 by analogy with b. 559 and b. 669

760-764 tr, trb, tuba	RL henviser til t. 669-673 med bemærkningen <i>Trompeter og Basuner [og Tuba] Se side 82</i> ; t. 673 er imidlertid ikke identisk med t. 764, og messingblæserne i denne takt er derfor i udgaven noteret i analogi med den identiske orgelstemme (i A findes i messingblæserne t. 764 en uklart noteret pause, der kan læses som en halvtaktspause); marc. tilføjet redaktionelt i overensst. med t. 598-601	760-764 tr, trb, tuba	RL refers to bb. 669-673 with the remark <i>Trumpets and trombones [and tuba] See page 82</i> ; however, p. 673 is not identical with b. 764, and the brass in this bar is therefore notated in the edition by analogy with the identical organ part (in A there is an ambiguously notated rest at b. 764, which can be interpreted as a minim rest); marc. supplied editorially in agreement with bb. 598-601
767 cor 1-2 timp	overflødig <i>ff</i> i taktens slutning udeladt gentaget <i>cresc.</i> (efter bladvending i A) udeladt	767 cor 1-2 timp	superfluous <i>ff</i> at the end of the bar suppressed repeated <i>cresc.</i> (after a page break in A) suppressed
786 cor 1 vlc, cb	note 1: marc. udeladt note 1: c rettet til e i overensst. med t. 783 og unison tuba samt fag 3	786 cor 1 vlc, cb	note 1: marc. suppressed note 1: c emended to e in agreement with b. 783 and unison tuba and fag 3
789 tuba	note 1: marc. udeladt	789 tuba	note 1: marc. suppressed
793 vl 2	umotiveret <i>f</i> før node 4 udeladt	793 vl 2	unmotivated <i>f</i> before note 4 suppressed
794 ob 2	bue node 1-7 ændret til to buer pga. tonegentagelse (i analogi med <i>picc</i>)	794 ob 2	slur notes 1-7 emended to two slurs because of repeated notes (by analogy with fl, <i>picc</i>)
	ob 3, cl 2 buens endepunkt ændret fra node 5 til node 4 pga. tonegentagelse		ob 3, cl 2 the endpoint of the slur emended from note 5 to note 4 because of repeated notes
796 picc, vl 1, vl 2	overflødig bue mellem node 3 (forslag) og node 4 udeladt i analogi med fl 2, cl 1, cl 3, tr 1, tr 2 og t. 704	796 picc, vl 1, vl 2	superfluous tie between note 3 (grace note) and note 4 suppressed by analogy with fl 2, cl 1, cl 3, tr 1, tr 2 and b. 704
800 blæsere	anden fjerdedel: marc. tilføjet redaktionelt i analogi med t. 710 (<i>fz</i>)	800 winds	second crotchet: marc. supplied editorially by analogy with b. 710 (<i>fz</i>)
808 vlc 1	umotiveret <i>dim.</i> ved sidste fjerdedelsnode udeladt	808 vlc 1	unmotivated <i>dim.</i> at the last crotchet suppressed
845, 847 trb 2	martellato mgl. i A (noteret på samme system som trb 1)	845, 847 trb 2	martellato missing in A (notated on the same staff as trb 1)
852 cor 3	<i>mf</i> tilføjet i analogi med cor 1, t. 851	852 cor 3	<i>mf</i> supplied by analogy with cor 1, b. 851
853 cor 4	<i>mf</i> tilføjet i analogi med cor 1, t. 851	853 cor 4	<i>mf</i> supplied by analogy with cor 1, b. 851
854 pno hh	overstemme, næstsidste node: dobbelt-punktering ændret til enkelt punkt (fejlnotation)	854 pno rh	upper part, penultimate note: double dot emended to single dot (notational error)
857 pno hh, vh	overstemme, sidste node: ♩ rettet til ♩ i analogi med træblæsere, vl 1 og vla (dobbelt-punktering ændret til enkelt punkt i hh, næstsidste node)	857 pno rh, lh	upper part, last note: ♩ emended to ♩ by analogy with woodwinds, vl 1 and vla (double dot emended to single dot in rh, penultimate note)
859 pno	<i>marcato</i> tilføjet i analogi med t. 851 (et <i>marcato</i> over melodistemmen t. 861 udeladt)	859 pno	<i>marcato</i> supplied by analogy with b. 851 (a <i>marcato</i> above the melody part at b. 861 suppressed)
862 pno hh	overstemme, node 2-3: ♩ rettet til ♩ i analogi med <i>picc</i> , fl, vl 1	862 pno rh	upper part, notes 2-3: ♩ emended to ♩ by analogy with <i>picc</i> , fl, vl 1
864 picc	node 3-4: ♩ rettet til ♩ i analogi med vl 1-2	864 picc	notes 3-4: ♩ emended to ♩ by analogy with vl 1-2
865-868 vlc, cb	efter bladvending i A ændres div. i vlc (indført t. 862) umotiveret til div. i cb, således at vlc 2 i t. 865 bliver til cb 1 indtil div. ophører i t. 868; rettet til div. i vlc i analogi med t. 863-864	865-868 vlc, cb	after a page break in A, div. in vlc (introduced at b. 862) is altered to div. in cb without motivation, so that vlc 2 at b. 865 becomes cb 1 until div. ends at b. 868; emended to div. in vlc by analogy with bb. 863-864
870 pno hh	overstemme, node 2-3: ♩ rettet til ♩ i analogi med fl 1, cl, vl 1	870 pno rh	upper part, notes 2-3: ♩ emended to ♩ by analogy with fl 1, cl, vl 1
872-873 vl 1, vl 2	< > justeret i analogi med t. 89-90 og 355-356	872-873 vl 1, vl 2	< > adjusted by analogy with bb. 89-90 and 355-356
873 cor 1	<i>p</i> tilføjet i analogi med cor 3, t. 872	873 cor 1	<i>p</i> supplied by analogy with cor 3, b. 872
875 cor 2	<i>p</i> tilføjet i analogi med cor 3, t. 872	875 cor 2	<i>p</i> supplied by analogy with cor 3, b. 872
875-876 fl 1	bue t. 875 node 1 til t. 876 node 1 rettet i analogi med t. 92 og 358	875-876 fl 1	slur from b. 875 note 1 to b. 876 note 1 emended by analogy with b. 92 and 358
883 vla	<i>fz</i> : jfr. note til t. 100	883 vla	<i>fz</i> : cf. note to b. 100
884 triang	<i>tr</i> rettet til umensureret tremolo i analogi med t. 881, 887, etc.	884 triang	<i>tr</i> emended to unmeasured tremolo by analogy with b. 881, 887, etc.

899	triang	<i>f</i> tilføjet redaktionelt i analogi med et <i>f</i> anført efter bladvending i A t. 916 og som indikerer styrkegraden i passagen (<i>f</i> t. 916 er overflødig i udgaven og følgelig udeladt)	899	triang	<i>f</i> supplied editorially by analogy with an <i>f</i> placed after a page break in A at b. 916 and indicating the dynamics of the passage (<i>f</i> b. 916 is superfluous in the edition and consequently suppressed)
932	cor 3-4	◦ rettet til ◦ (uden typografisk markering i udgaven)	932	cor 3-4	◦ emended to ◦ (without typographical indication in the edition)
934	ob 1	buens endepunkt ændret fra t. 608 node 1 til t. 607 node 3 pga tonegentagelser	934	ob 1	the endpoint of the slur emended from b. 608 note 1 to b. 607 note 3 because of repeated notes
935	cor 3-4	node 3: ◦ ændret til ◦ (uden typografisk markering i udgaven)	935	cor 3-4	note 3: ◦ emended to ◦ (without typographical indication in the edition)
936-943	cor 1-2	cor 1- og cor 2-stemmerne ombyttet til og med t. 644 node 1	936-943	cor 1-2	cor 1 and cor 2 parts reversed up to and including b. 644 note 1
938-939	blæsere undt.		938-939	winds except	
	cor 1	buen forlænget fra t. 938 til t. 939 node 1 i analogi med t. 611-612 og t. 639-640		cor 1	slur extended from b. 938 to b. 939 note 1 by analogy with bb. 611-612 and bb. 639-640
958-969	pno	notationen ændret fra 1, til 2, i analogi med det øvrige orkester	958-969	pno	notation emended from 1, to 2, by analogy with the rest of the orchestra
959-960	cor 1-2	tilføjet i overensst. med t. 660-661; t. 957-961 findes på side 125 i A og for neden på denne side har RL skrevet <i>Som S. 80</i> , idet der er tale om en gentagelse af t. 658-662; cor 1-2 stemmen er dog tom i t. 958-961	959-960	cor 1-2	supplied in agreement with bb. 660-661; bb. 957-961 is on page 125 in A and at the bottom of this page, RL wrote <i>As p. 80</i> , because this is a repetition of bb. 658-662; however, the cor 1-2 part is empty at bb. 958-961
960	tr 2-3	'tenutobuer' tilføjet i analogi med t. 661	960	tr 2-3	'tenuto ties' supplied by analogy with b. 661
961	vl 1	node 1: marc. udeladt (forekommer også t. 662, men ellers ikke i analoge takter og ikke i parallelpasserne t. 589-99, 660-70, 751-61)	961	vl 1	note 1: marc. suppressed (it is also in b. 662, but otherwise not in corresponding bars nor in the parallel passages bb. 589-99, 660-70, 751-61)
968-971	tr, trb 1	marc. tilføjet redaktionelt i overensst. med t. 598-601	968-971	tr, trb 1	marc. supplied editorially in agreement with bb. 598-601
968-972	org	notationen ændret fra 1, til 2, i analogi med det øvrige orkester	968-972	org	notation emended from 1, to 2, by analogy with the rest of the orchestra
977	picc	takten er tom i A; udfyldt af udgiveren i analogi med fl 1-2	977	picc	the bar is empty in A; filled in by the editor by analogy with fl 1-2

Bendt Viinholt Nielsen & Ole Ugilt Jensen, august 2004, rev. 2006

Bendt Viinholt Nielsen & Ole Ugilt Jensen, August 2004, rev. 2006

WH32431

ISBN 978-87-598-3473-2

9 788759 834732